

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בשלח

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת בשלה

מפתח העניינים

בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם / פרעה הרשע הוא עצמו זה שגידל את משה רבינו - גואלן של ישראל / נס פורים התגלגל ובא באמצעות המון הרשע עצמו / שכרו של פרעה על שאמר 'אנכי אשלה' / השכר העצום שהקב"ה משלם על כל דיבור ומועשה טוב / מעלתו העצומה של מי שמוקדש שם שמים / קדושתו הנשגבה של מי שעושה ופועל לכבוד שם שמים וזכייתו לעתיד לבוא / הרבה שלוחים יש לו למקום להכין מזון ליראיו / לא העדיף המרבה והמזעיט לא החסיר / שכרו של פרעה על שהקריב את ישראל לאביהן שבשמים

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ויהי בשלח פרעה..... יט
ב. בענין ויצעקו בני ישראל אל ה'..... כ
ג. בענין איבוד מצרים באשמורת הבוקר..... כב
ד. בענין שייכות שירת הים למלך המשיח..... כג

מפתח מוערכות

אגב - אם מן התורה [בדעת הרשב"א ז"ל]..... כה

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין כל המברך מתברך..... לא
ב. בענין שואלין ודורשין בענינו של יום..... לה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מציילנו מידם

בעזרת ה' יתברך, נראה לעיין ולהתבונן בפרשת השבוע, פרשת בשלח.

פרשת בשלח היא למעשה סיום מסכת, סיום מסכת קשה. סיום מסכת פרעה והשעבוד הקשה שהיה מנת חלקם של כלל ישראל במצרים*.

בהגדה של פסח אנו אומרים "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מציילנו מידם". המאמר הזה ידוע ומפורסם, ואנחנו שרים ומנגנים אותו בכל שנה ושנה. פשט המאמר, כפשוטו. בכל דור ודור יש את ה"פרעה" שלו ואת ה"המון" שלו, שמחשבות הרשע שלו הם איך להשמיד להרוג ולאבד ולכלות את כל היהודים ח"ו. אבל, כמו שכתב הרמב"ם באגרת תימן, כמו שמציאות הקב"ה ית"ש קיימת לעד ולעולמי עולמים, כך גם המציאות של כלל ישראל. מפני שיש לנו ברית, הבטחה ושבועה, שכלל ישראל יתקיים לנצח. ולכן נכון הדבר שבכל דור קמים עלינו מרשיעים שמנסים ומתחבלים תחבולות לכלות את ישראל, אבל תמיד הקב"ה מציילנו מידם ושומר עלינו.

זהו פשט המאמר, אבל רבותינו ז"ל הוסיפו עומק במאמר הזה וביארו, מה הכוונה "מציילנו מידם"? - מידם ממש. דהיינו, שהם עצמם, אותם הרשעים, הם הם אלו שלבסוף פועלים את הישועה ואת ההצלה לכלל ישראל.

פרעה הרשע הוא עצמו זה שגידל את משה רבינו - גואלן של ישראל

לדוגמא, הנה לנו פרעה, שהתוכנית הזדונית שלו היתה להשמיד להרוג ולאבד את היהודים באכזריות ובגזירות קשות. אדם שנולד לו בן הוא שמח ומאושר, הנה, יש לו המשכיות ויש לו את הדור הבא, אבל פרעה מצווה באכזריות שיקחו את התינוק הזה שזה הרגע נולד ו"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", שם יטבע או יאכל בידי התנינים. ומה הסיבה

א. ולכן השבת הזו היא שבת חשובה, שבת שירה. זה זמן שבו עלינו לשבח ולהודות לה' יתברך על כל הניסים שעשה עם אבותינו בזמן יציאת מצרים, ולהלן נראה שחלק מהניסים האלו, כמו נס המן, נמשכים אתנו גם עד היום.

ואמרו המפרשים בשם הזהר הקדוש, שכשהיו בני ישראל במצרים הדיבור היה בגלות אצל פרעה הרשע. 'פרעה' אותיות 'פה' - רע', פרעה היה לו את כח הדיבור, והוא השתמש בו באפיקורסות כלפי הקב"ה ואמר 'מי ה', ואילו משה רבינו היה באותו הזמן בגדר 'כבד פה וכבד לשון'. אמנם כאשר טבע פרעה בים הוא וכל חילו או אז 'אז ישיר משה ובני ישראל', חזר כח הדיבור לעם ישראל, ואף יכלו לשיר ולהודות לחי העולמים על כל הניסים שעשה להם. וזה התפקיד שלנו בשבת זו, לתת שבח לבורא עולם על שתמיד עינינו פקוחות על ישראל, לשמרם ולהצילם מכל צר ואוייב.

שפרעה ציווה להשליך את כל הזכרים ליאור? - בגלל שגילו לו החרטומים שגואלן של ישראל ילקה על המים. באים החרטומים לפרעה ואומרים לו, אנחנו רואים שעתיד לקום לישראל גואל ומושיע שיוציא אותם מכאן, אבל הוא מעותד ללקות בגלל מים. לכן אם תשליך את כל הזכרים ליאור, ואחד מביניהם הלא בוודאי יהיה זה הגואל של ישראל, ברגע שהוא יזרק למים שם יהיה סופו.

ואכן, כך עושה פרעה ומצווה להשליך את כל הזכרים ליאור כדי שגם גואלן של ישראל יושלך ליאור. והנה - נולד משה. ועתה, בואו ונתבונן ותראה דבר פלא. משה רבינו נולד, ובשלושת החודשים הראשונים אמו הצדקת של משה, יוכבד, יכולה להצפין אותו בבית. כשעברו שלשה חודשים ולא יכלה עוד הצפינו, שמה אותו בתיבה, כמן ארגו, והניחה אותו ביאור. בדרך הטבע, כששמים תינוק ביאור, אין לו סיכוי להחזיק מעמד. סביר להניח שבמהרה המים ישטפו אותו, או שהשמש תכה בו ממעל, והוא יסתלק לבית עולמו.

ומה קרה בסוף? - לא פחות ולא יותר, הבת של פרעה, זה שהוציא את הגזירה להשליך את כל התינוקות ליאור, יוצאת לרחוץ על יד היאור. והיא רואה את התיבה, שולחת את אמתה, פותחת את התיבה ורואה נער בוכה, ואומרת "נער עברי זה", רואים עליו שהוא יהודי. היא מביאה אותו הביתה אל בית פרעה, ומחיה אותו, מאכילה אותו ומשקה אותו. היכן? - באותו המקום ממש שממנו יצאה ההוראה להרוג את כל התינוקות. ואין ספק שפרעה הרשע גם כן תפס בלחי של משה ואמר "זיס, זיס", תינוק מתוק מתוק... ואולי גם הרכיב אותו על הכתפיים, ואמר 'איזה תינוק חמוד זה'... ויתכן שמששה רבינו גם כן אמר משהו, אולי הוא אמר "דיין דיין", כי באמת היה פרעה בהמה משובחת...

והרי הדבר פלא והפלא. פרעה הרשע מוציא גזירת כליה על העם היהודי כדי להמית את גואלן של ישראל. ומה קורה בסוף? - דווקא בחיקו הוא גודל. הוא זה שמאכיל ומשקה את משה רבינו, בתוך ביתו. זהו מה שאומר בעל ההגדה, בכל דור ודור עומדים עלינו לבלותינו, אבל הקב"ה מצילנו מידם, על ידם ובאמצעותם. בתוך תוכניות הרשע שלהם, שם גופא טמון ומונח כבר הפתח להצלתן של ישראל. (ועיין בספר ברכת פרץ פרשת שמות).

נס פורים התגלגל ובה באמצעות המן הרשע עצמו

וכן היה גם עם המן הרשע. הרי התוכנית של המן היתה להרוג את ושתי שבוטה אותו תמיד, ואז הוא ישיא את בתו - שהיתה שמה לכלוכית - למלך אחשורוש. או אז הוא יהיה חמיו של המלך אחשורוש, ואז על פיו ישק כל דבר והוא יוכל להרוג ולאבד את כל היהודים. לכן הוא זה שהוציא את ההוראה להרוג לאלתר את ושתי, ואכן כך עשו והרגו אותה.

ומה קרה לאחר מכן?! את לכלוכית בתו לא לקח אחשורוש לאשה, ואפשר להבין מדוע.

בכל אופן היחוס שלה לא היה כל כך גדול... הבת של המן, שהיה הספר של כפר קרצום במשך עשרים ושנים, (מגילה ט"ז א) ולבטח היה חותך אזנים גם בשעה שהיה מספר... ומי בא במקום ושתי? - אסתר המלכה. נמצא, שאם אנחנו מתבוננים ומעיינים, אנחנו מוצאים שמי זה שגרם לכך שבמקום ושתי תבוא אסתר המלכה, שהיא היא זו שבסוף באה ואומרת 'איש צר ואויב המן הרע הזה' וגורמת לכך שיתלו אותו על העץ? - המן הרשע בעצמו. זהו הקב"ה מצילנו "מידם", באמצעותו של המן הרשע עצמו, באה הגאולה והישועה לעם ישראל.

שכרו של פרעה על שאמר 'אנכי אשלח'

הפרשה פותחת ואומרת: ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה.

מצוה להזכיר את דברי רבותינו במדרש (תנחומא) כאן. רבותינו כאן מלמדים אותנו במעלת מי שרוצה וחושק לקדש שם שמים ולהגדיל שמו יתברך בעולם, בקיום התורה והמצוות.

'**יהי בשלח**', אומר המדרש, שילוח זה - לויח הוא. פרעה מלווה את ישראל. ולמה פתח הכתוב בלשון הזה, 'ויהי בשלח'? - הפה שאמר לא אשלח, פרעה הרשע שהפה שלו אמר למשה רבינו כל הזמן, אתה רוצה שאשלח את בני ישראל? - לא אשלח, חזר ואמר אנכי אשלח אתכם. ומה שכרו?! לא תתעב מצרי. הפה שאמר לא ידעתי את ה', חזר ואמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. ומה שכרו?! - נתן להם קבורה, שנאמר נטית ימינך תבלעמו ארץ.

צריכים אנו להעמיק קצת ולהתבונן בדברי רבותינו הנפלאים. כאן מגלים לנו רבותינו, שבגלל שאמר פרעה 'אנכי אשלח אתכם', קיבל את שכרו 'לא תתעב מצרי'. כך כתוב בפרשת כי תצא (דברים כג, ח), 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה"'. כלומר, בעבר, לפני שבא סנחריב ובלבל את האומות, אם מצרי היה בא ומתגייר, אף על פי שיש לו דין יהודי, מכל מקום אינו יכול לישא בת ישראל, אלא עליו לישא את בת מינו או גיורת וכיוצא בזה. כך זה בדור ראשון ודור שני, אבל בדור השלישי כבר יכול לבוא בקהל ה'. וזהו מה שאומר הפסוק "לא תתעב מצרי", אל תרחיק אותו לעד. לעומתו, יש כאלו שמרוחקים לעד ולא יכולים לבוא בקהל ה' אף פעם, למרות שהם משפחה שלנו... מי אלו? - עמון ומואב, הצאצאים של לוט, גיסו של אברהם אבינו. הם - לא יבואו בקהל ה' עד עולם, ואם הגיע עמוני והתגייר, גם בדור עשרים ודור שלושים, איננו יכול לישא בת ישראל.

מה השתנו אלו מאלו?! הרי המצרים רדפו אותנו מאתיים ועשר שנים באכזריות שפוכה, ולמה השתנו לטובה שבדור שלישי הם מותרים לבוא בקהל?! מפני שהפה הזה שאמר

'לא אשלח' חזר ואמר 'אנכי אשלח'. על זה היה שכרו 'לא תתעב מצרי'. ולכאורה צריך להבין, וכי ברצונו אמר 'אנכי אשלח אתכם'?! הלא בעל כרחו הוא עשה את זה, אחרי שקיבל מכות קשות ונאמנות! כל היועצים של פרעה באו וזעקו לפניו 'הטרם תדע כי אבדה מצרים?!' 'עד מתי יהיה זה לנו למוקש, שלח את האנשים!' מי שמתאר לעצמו איך היתה נראית מצרים אחרי עשרת המכות, יראה לנגד עיניו ארץ מוכת שממה גמורה והרס נורא. אין במצרים לא בהמות ולא תפוחי עץ, וכל האנשים בה סובלים מטראומות וכו'. באים אליו מקורביו ואומרים לו, אדוננו המלך, אתה רוצה להשאיר את היהודים בארץ מצרים? - דע לך שכבר אין ארץ מצרים! הכל נחרב כאן. או אז אומר פרעה, בסדר, 'אנכי אשלח'. מלאך רע עונה אמן בעל כרחו.

וכי מגיע לו שכר על זה?!

וכאן רואים במדרש בדברי רבותינו, שאכן כן. מגיע לו על זה שכר, והשכר הוא 'לא תתעב מצרי', 'דור שלישי יבוא להם בקהל ה'.

עוד אומרים לנו רבותינו, כי בהתחלה הכחיש פרעה ובעט בשמים ואמר 'לא ידעתי את ה', ואף עשה ליצנות מזה, כמו שספרו רבותינו (מדרש תנחומא פרשת וארא ס"ה) שכשהגיעו ואמרו לו 'כה אמר ה' אלהי העברים שלח את עמי ויעבדוני', פרעה אמר 'רגע רגע, יש לי ספר ובו כתובים כל שמות אלהות שיש בעולם, בואו נבדוק'. התחיל פרעה לדפדף ולבדוק וכך עבר בכל הדפים שבספר עד שאמר להם, 'מצטער, הסתכלתי בכל הספר, וגם בהשמטות בדקתי, ולא מצאתי את אלהי העברים'. 'מי ה'. כך הוא אמר בהתחלה, אבל בסוף אמר פרעה: 'ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים'. ובשכר זה שהודה במציאותו של ה' יתברך, זכה לקבורה.

השכר העצום שהקב"ה משלם על כל דיבור ומעשה טוב

כאן למדנו, איך משלמים בשמים על כל דבר טוב, אפילו יהיה זה דיבור טוב כמו 'אנכי אשלח'. אנחנו לא מבינים היטב מה הרבותא ומה שבח יש באמירה הזו של 'אנכי אשלח' אחרי שקיבל את כל עשרת המכות ולא נותרה לו עוד ברירה, אבל אנחנו רואים שהקב"ה החשיב את הדיבור הזה ונתן לו שכר גדול עבור זה, לדורי דורות, 'לא תתעב מצרי'.

מזה על כל אחד ואחד לעשות קל וחומר בעצמו. אם פרעה הרשע, האפיקורס הכופר והמכחיש, זה שהתחיל בכפירת טובה לחבירו, שכח את זה שיוסף הצדיק הוא זה שהציל את כל המדינה שלו ובתוכנית הגאוונית שלו הציל את כל ארץ מצרים והפך אותה להיות האימפריה הכי גדולה בעולם, ולא זו בלבד אלא שהעשיר את קופתו של פרעה באופן אישי ואסף את כל הזהב והכסף אל ארמונו של פרעה, ופרעה שכח את כל זה והתאכזר לישראל, ומזה בא להכחיש ולכפור גם בטובתו של מקום ואמר 'מי ה', עם כל זה כשאמר משפט טוב ונכון ואמר 'אנכי אשלח', והודה ואמר 'ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים', על

המשפטים האלו הקב"ה משלם בטוב, וזכה פרעה למה שזכה. זכה לקבורה, וזכה ל'לא תתעב מצרי'.

אם זו היתה הזכיה של פרעה הרשע, צורר היהודים, על אחת כמה וכמה כל אחד ואחד מאתנו, 'בנים אתם לה' אלהיכם', אנחנו, אשר כמו שנראה בפרשה הבאה 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', ואין לתאר את גודל ומעלת עם ישראל בעיני בורא עולם - כמה כל דיבור טוב או מעשה טוב שלנו חשוב לפני בורא עולם, וכמה רב שכרו של כל אחד מישראל, על כל פעולה, ולו הכי קטנה, שהוא עושה לכבוד ה' יתברך.

ב. לפני זמן מה, בא לידי ספר נחמד, וראיתי שם ביאור יקר. אנחנו אומרים 'הפר כעסך עמנו'. פשט המאמר הזה שאנחנו מבקשים, 'רבונו של עולם, אל תכעס עלינו'. את הכעס הזה שיש לך עלינו בגלל עוונותינו, אנו מבקשים: 'הפר כעסך עמנו', אגא, תסיר מאתנו את הכעס הזה, כי אנחנו לא יכולים שחלילה יהיה לבורא עולם כעס עלינו.

זהו פשט הדברים. אבל באותו ספר, מביא פירוש יקר בדרך משל. היה היה מלך גדול, רם ונשא. אנחנו יודעים מהו גודל התפקיד של המלך! כמה עול מוטל עליו לנהל את כל הממלכה, וכמה דאגות יש לו כדי שהממלכה תתנהל כסדרה! הרמב"ם כותב (הלכות מלכים פ"ג ה"ו) הגדרה למלך, "המלך - לבם של ישראל". כמו שהלב הוא זה ששולח את הדם ואת החיות לאדם והוא זה שמתפעל את כל האברים, ואם הלב ח"ו נפגע אז האדם נמצא בסכנה עצומה שכן הלב ממנו תוצאות חיים לאדם, כך גם המלך. המלך הוא זה שמפעיל את כל המדינה, הוא זה שאחראי לכל מה שנעשה במדינה, ועליו עומדת ותלויה כל הממלכה. אנחנו יכולים להבין שיש הרבה דאגות והרבה צרות למלך. בין ממדינות אחרות ובין במדינה שלו עצמה. ולפעמים, כך בדרך העולם, המלך נמצא בצער. לעתים יש לו מצב רוח לא טוב. ומה עושים אז! למלך הזה היה בן קטן, כבן שמונה או תשע, והבן הזה היה כליל המעלות ממש, פיקח חכם ונבון, יפה תואר ובעל חן. כשהיו רואים שהמלך נמצא בעצבות, היו מכניסים את הבן הזה אל המלך, ואז כשהיה המלך רואה את הבן האהוב שלו, מיד היה שוכח מכל הצער ומכל הדאגות והבלבולים, וחוזרת הנהרה על פניו.

זהו שאומר הפסוק 'הפר כעסך עמנו'. רבון העולמים, כשאתה רואה אותנו, כשאתה רואה מי זה עם ישראל שמוסר את נפשו עליך, בזה תפר את הכעס ואת הצער שיש לך. 'עמנו' - על ידינו. כשאתה, הקב"ה, רואה איך שכלל ישראל בכל הדורות, עם כל הרדיפות והצרות לא פסקו מלימוד התורה וקיום מצוותיה, חבוקים בבורא יתברך ומוסרי נפש על כבוד ה' יתברך, בזה יפוג הצער והכעס שיש לך. זהו הביאור שביאר בספר ההוא (ועיין בספר ברית אברהם שפירא פרשת קרח והפטרה לפרשת שמות).

ואנחנו צריכים לזכור את זה ולחדד את הידיעה הזו בעצמנו, שכלל ישראל תמיד מתאמץ על כבוד ה' ומוסר עליו נפש, וזה החביבות הגדולה שנודעת לנו מה' יתברך. ואשריו ואשרי חלקו של מי שמתאמץ בימים האלו דייקא, להיות עבד ה' ומקדש שם שמים, וכמו שנוכיר להלן מדברי הסבא מקלם.

מעלתו העצומה של מי שמקדש שם שמים

יש מכתב נפלא של הסבא מקלם (נדפס בספר אור רש"ז פרשת בא מאמר ר"ח), ונזכיר אותו בקיצור. בסוף הפרשה שעברה הצטוונו 'קדש לי כל בכור פטר כל רחם באדם ובבהמה לי הוא'. זו מצוות קידוש בכורות, וענין המצוה הוא שהוולד הראשון שהוא 'פטר רחם', שפתח את הרחם, בין באדם ובין בבהמה, הוא קדוש, "לי הוא".

מה טעם המצוה הזו של קדש לי כל בכור?! התורה מגלה לנו: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת, יבוא הבן וישאל, מה הטעם ומה הסיבה שהצטוונו לקדש כל פטר רחם באדם ובבהמה, ואמרת אליו, אתה צריך להסביר לו, כי בחוק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. עם ישראל היה תקופה ארוכה בארץ מצרים, תקופה של סבל עצום, ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכור אדם ועד בכור בהמה. היה נס נפלא במכת בכורות, כאשר הקב"ה ירד בעצמו להכות את מכת בכורות, וכל בכורות המצרים בין בכורות אדם ובין בכורות הבהמות מתו, ואילו מבכורות ישראל אף אחד לא מת. על כן זוכה לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה. מפני הענין הזה שבמכת בכורות מתו כל בכורות המצרים ואילו בכורות ישראל לא נפגעו, לכן הצטוונו לקדש כל בכור אדם וכל בכור בהמה. ומפני הקדושה הזו של בכורות האדם היו ראויים ומעותדים הבכורות לעבוד במשכן ובמקדש, אלא שבגלל שחטאו מה שחטאו ישראל בחטא העגל, נלקחה מהם המעלה הזו וזכו בה הכהנים.

שאל הסבא מקלם שאלה נכונה. מדוע ולמה זכו בכורות ישראל להיות קדושים וראויים לעבוד במקדש?! וכי הם עשו איזו פעולה מיוחדת של מסירות נפש למען כבוד ה'?! לא מצאנו מאומה מזה. אם כן, מדוע התקדשו?! אלא - אומר הסבא מקלם - מפני שעל ידם התקדש שם שמים ונעשה הנס בולט. הלא כל בכורות מצרים מתו, ובכורות ישראל התקיימו ונשארו לחיות, וניכר והתגדל כבוד ה' כשהיה נראה בעליל איך כל בכור מצרי מת,

ג. והוסיף בזה הגאון רבי יהונתן אייבשיץ וצ"ל (תפארת יהונתן משפטים), שהיה זה ממדת הרחמים על המצרים, כי אם לא היה הקב"ה בעצמו יורד להכות כל בכור אלא היה נשלח מלאך לכך, לא היה המלאך מבחין בין בכור ללא בכור, היה אומר "גם זה נראה לי שהוא בכור, וספיקא דאורייתא לחומרא..." והיה הורג את כל המצרים בלא להשאיר מהם שריד ופליט. אבל עתה שירד הקב"ה להכות את מכת בכורות הוא ולא אחר, מתו רק בכורות המצרים.

ד. ואמנם שיטת האור החיים הקדוש בפרשת ויחי (בראשית מט, כח) ובפרשת במדבר (במדבר ג, מה), שלעתיד לבוא יחזרו הבכורות לעבוד בבית המקדש. ואמנם אל להם לכהנים לדאוג, כי לא יקחו מהם את העבודה, אלא יוסיפו להם אף את הבכורות, כמו שכתב שם האור החיים.

ואילו מבכורות ישראל לא נפלה שיערה ארצה. ולכן, למרות שהבכורות לא עשו שום פעולה בידים אלא רק ישבו בביתם בחיבוק ידים, עם כל זה היות ובאמצעותם נעשה קידוש שם שמים גדול, זכו והתקדשו בקדושה הזו שיהיו ראויים לעבוד במקדש.

ויתירה מזו, הוסיף הסבא מקלם. הלא גם הבהמות התקדשו לדורות עולם, ובזמן שביית המקדש היה קיים היו מקריבים את הבכור, ואף בזמן הזה יש קדושת בכור. וכי הבהמות עשו משהו למען כבוד ה'?! והלא לבהמה אין דעת ואין תבונה, ובוודאי לא כוונה כלום בשביל קידוש ה'. ואם כן, למה התקדשה הבהמה?! אבל, אומר הסבא מקלם, סוף סוף התקדש שם שמים גם על ידי הבהמה, כאשר כל בכורות הבהמות של המצרים מתו, ואילו בכורות הבהמות של ישראל נשארו בחיים. ובהיות ועל ידי זה נראה הנס בעליל והתקדש שם שמים, זכו הבהמות והתקדשו לדורות עולם, וראויים המה למזבח.

כאן למדנו, שאף על פי שלא עשו שום פעולה בשביל ריבוי כבוד שמים, ואף לא כונו מאומה, עם כל זה היות וסוף סוף בדרך ממילא התקדש על ידיהם שם שמים, זכו זכיה רבה שכזו. ואם כן, אומר הסבא מקלם, כל אחד ואחד יעשה משכלו את החשבון הפשוט. אם כשלא כונו ולא עשו מאומה מכל מקום היות וסוף סוף התקדש שם שמים זכו לשכר עצום שכזה, על אחת כמה וכמה שמי שבידים פועל ועושה בקום ועשה בשביל כבוד שמים, מה רב שכרו, ומי יודע כמה הוא מקודש בשמים וכמה גדולה מעלתו.

ובפרט בזמן שלנו, מוסיף הסבא מקלם, שהתרבו אלו מחריבי הברית הלוחמים על ה' על תורתו ועל משיחו, אדם כזה שפועל ומתאמץ כדי להרבות כבוד שמים ומתאמץ בקיום התורה והמצוות על הצד היותר טוב כפי מה שיכול לעשות, איה סופר ואיה שוקל למעלתו, חשיבותו ושכרו שבשמים.

קדושתו הנשגבה של מי שעושה ופועל לכבוד שם שמים זכיותו לעתיד לבוא

והנה כאן, בפרשה, פתחו לנו רבותינו פתח להבין ולראות מה צורת התשלום בשמים. כאן אנחנו רואים איך שפרעה הרשע על דיבור קל כזה של 'אנכי אשלח' ועל מה שאמר 'ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים', זכה ל'לא תתעב מצרי' ולקבורה. כשאנחנו ממשמשים ומפשפשים להבין על מה קיבל פרעה את השכר הזה אנחנו לא מצליחים להבין, אבל כאן אנחנו רואים כמה בשמים מחשיבים כל פעולה, ולו הפעוטה ביותר, שיש בה ריבוי של כבוד שמים.

אדם שבא בקביעות לשיעורי תורה, אדם שמחנך את הבנים שלו בדרך התורה, אדם שכל ענינו לקדש שם שמים, או מי שהוא תמכין דאורייתא בכל האופנים ובכל המובנים, קל וחומר בן בנו של קל וחומר כמה רב שכרו וכמה יתנו לו בעבור זה בשמים, וכמה הוא מתקדש בקדושת 'קדש לי', בשביל פעולתו שקידש שם שמים.

ועוד מעט, יתגלו הדברים האלו, וידע כל אחד את מעלתו ואת שכרו. החפץ חיים בספרו על התורה (פרשת כי תשא) כותב, בוא תתבונן ותלמד משמואל הנביא, שהיתה בת קול מפוצצת בראשי ההרים ומכרזת ואומרת 'עתיד להוולד נביא לישראל', (עיין מדרש שמואל פ"ג) ולא סתם נביא, אלא מי שפתח את הנבואה לכלל ישראל - הוא שמואל. שהרי כך אומר הפסוק, שכל זמן שלא היה את הנביא שמואל, 'ודבר ה' היה יקר בימים ההם, אין חזון נפרץ' (ש"א, ג, א), לא היתה אז נבואה בקרב ישראל. ומי הוא זה שייסד בית מדרש לנביאים! שמואל הנביא. הוא הכניס את הנבואה בקרב ישראל, ועל ידו אנחנו מוצאים שהיו 'בני הנביאים' וכיוצא.

הנביא הגדול מכולם הוא משה רבינו, כמו שכתוב 'ולא קם כמשה', וכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ט ה"ב) שאפילו מלך המשיח שיבוא במהרה בימינו, אמנם בחכמה יהיה גדול יותר משלמה המלך, אבל בנבואה יהיה קרוב למדרגת משה רבינו, אבל לא יגיע למדרגתו. לא היה ולא יהיה עוד נביא כמו משה רבינו, אפילו מלך המשיח. ומי הנביא שבא אחרי משה רבינו?! - שמואל הנביא. כך מובא בשם רבינו האריז"ל (שער רוח הקודש דף ב).

ומדוע זכה שמואל לכל זה?! אומר החפץ חיים, הסיבה לזה היא מה שאמרו רבותינו במדרש, שאלקנה היה משתדל בכבוד שמים. אלקנה היה עולה לרגל, וכשהיה עולה לירושלים לא היה עולה לבדו, אלא היה הולך בכל שנה בדרך אחרת. בשנה אחת היה עובר דרך עיר פלונית ומכרזו ואומר, 'רבותי, אני עולה לירושלים לרגל, בואו ותעלו אתי לבית המקדש'. בשנה הבאה היה עובר בעיר אחרת ושוב מכרזו ואומר, 'בואו ותצטרפו אתי'. וכך היה אלקנה מרומם כבוד שמים ומזכה את כלל ישראל להיות עובדי ה' יתברך. כיון שראה כך ה' אמה, 'חייך שממך יצא שמואל הנביא', שהוא השני בגדולתו בנביאות, והוא זה שפתח את הנבואה לכלל ישראל.

אומר החפץ חיים, כל אחד מאתנו עליו לדעת, שמי שמשתדל בכבוד שמים ומי שמשתדל לזכות את ישראל, יהיה לו שכר לעתיד לבא כמו אלקנה. יהיה לו בן נביא, ואולי אף הוא עצמו יהיה נביא. אמנם אנחנו עכשיו לא תמיד רואים את הכל מיד, וכשאדם מתאמץ על כבוד ה' הוא לא רואה בעינים עכשיו איך הוא נהיה 'לי הוא', קדוש כמו הבכורות, אבל זאת נדע נאמנה, כי אם בכורי הבהמות התקדשו כי נעשה על ידם קידוש שם שמים, כל שכן וקל וחומר שכל אחד מאתנו שמתאמץ לקדש שם שמים במעשה ובכוונה טהורה, ובפרט בזמן החושך הזה - שכרו העצום אתו ופעולתו לפניו, ומקדשים אותו מלמעלה ולעתיד לבוא הוא ימצא את עצמו במעלה נשגבה ועצומה (וע"ע לרבינו החפץ חיים ז"ל בספרו משנה ברורה סימן רנ"ו שער הציון אות ו, ובספרו שם עולם ח"א רכא, ובספרו תורה אור פ"ט, ועוד).

הרבה שלוחים יש לו למקום להכין מזון ליראי

וזאת עלינו לדעת, שאדם שמכוון את פעולותיו לכבוד שמים, הקב"ה ידאג לו לכל צרכיו וימלא לו את כל מחסורו. מזה הטעם נסמכה הפרשה שלנו לפרשת המן. וכך אומר הפסוק: ויאמר משה זה הדבר אשר צווה ה' מלא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם, צריך לקחת קצת מן ולשים אותו בצנצנת למשמרת בתוך הארון בבית קדשי הקדשים, לדורות. מדוע? - למען יראו את הלהם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציא אתכם מארץ מצרים.

ה. מחר, ביום שלישי לפרשת בשלח, יש סגולה גדולה לפרנסה טובה, לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום את פרשת המן.

ועוד סגולה יש, שמי שקורא בכל יום את פרשת המן, מסוגל זה לפרנסה. והכוונה היא לקרוא לא בשטחיות ובמהירות, אלא בהבנה, באמונה תמימה שהקב"ה הוא שזן ומפרנס לכל מתחת ידו הרחבה, כמו שעשה לאבותינו כשיצאו ממצרים.

לפני כמאה וחמישים שנה היה אדמו"ר גדול, רבי צבי אלימלך מדינוב זצ"ל. הוא היה מגדולי האדמו"רים, וכתב חמישים ושמונה ספרים, כנגד הגיל בו הוא נפטר, בגיל חמישים ושמונה. הספר היותר ידוע שלו הוא ה'בני יששכר', שנפוץ בכל ישראל.

שמעתי עליו מעשה מרבותי, שפעם אחת הוא קרא לכל החסידים שלו ואמר להם שיש לו בקשה מהם. כמובן, הם אמרו לו, כל מה שהרב יאמר - נעשה. אמר להם האדמו"ר, אני מבקש שכל אחד ואחד מכם יקח דף ויחלק אותו לשנים, בטור אחד יכתוב את כל ההכנסות שלו ובטור השני את כל ההוצאות. אבל את זה אני מזהיר אתכם, שתכתבו את כל האמת, ולא כמו שנהוג בזמנינו כשמוגשים דוחו"ת, שהוצאות כותבים בלי סוף, אבל את ההכנסות מעלימים...

כיון שכך ציווה אותם האדמו"ר, שמעו ועשו. ישבו החסידים במשך זמן מה וכתבו בפרוטרוט את כל ההכנסות וההוצאות שלהם בלי לגרוע מאומה, והביאו לו את דפי החשבונות. ואז הראה להם ה'בני יששכר' את הפלא העצום, שבכל הדפים של כל החסידים יצא ששך ההוצאות גדול יותר מסך ההכנסות. ואם כן שההוצאות שלכם גדולות מההכנסות, שאל אותם האדמו"ר, מהיכן אתם חיים?! - אבל זהו נס המן.

הוא מה שכותב החזון איש באגרת, כששאלו אותו איך הוא מתפרנס וממה הוא חי, והשיב החזון איש "בניסים תדירים" (קובץ אגרות ח"א סימן קס"א).

וכך זה לא רק עם החזון איש, אלא כך זה עם כל אחד ואחד שרוצה להיות עבד ה', שידאגו לו מן השמים ויפרנסו אותו. ואם אדם בא לעיין ולהעמיק בזה איך זה יתכן, 'והרי ההוצאות שלי גדולות יותר מההכנסות', הוא עלול לקבל נקע במח... זהו דבר שלא נתפס בשכל בן אדם, אבל זהו 'נס המן', לו זוכים עבדי ה'.

ויאמר משה אל הארץ קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם.

ומפרש רש"י, 'למשמרת' - לגניזה, לשמור ולגנוז את זה שם. 'לדורותיכם' - לדורות הבאים, כמו בזמן ירמיהו. מה היה בזמן ירמיהו?! היה ירמיהו מוכיחם, אחד התפקידים של הנביא הוא להוכיח ולהחזיר את ישראל בתשובה, וכל הנביאים כולם התנבאו על התשובה, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ה). למה אין אתם עוסקין בתורה, הרי כל אחד חייב ללמוד, ולמה אתם לא לומדים?! אמרו לו אם נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס?! מה אתה רוצה שנעשה? הרי אנחנו צריכים לעבוד ולהתפרנס, וגם היום שאני עובד מהבוקר ועד הלילה בקושי יש לי מה לאכול, אז אתה רוצה שאני עוד אצמצם מהעבודה שלי ואבוא לשיעורי תורה?! אני לא יכול'. הוציא להם צנצנת המן ואמר להם, /אתם ראו דבר ה'. ולכאורה, למה כתוב כאן 'ראו דבר ה'? לכאורה היה צריך להיות כתוב "שמעו דבר ה'!" אבל הענין הוא שירמיהו מוציא את צנצנת המן ומראה להם אותה ואומר להם, הנה, תראו בזה, בנס המן שהיה לאבותינו, הם התפרנסו. ומה שהיה לאבות יהיה גם לבנים. ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם. הרבה שלוחים יש לו למקום להכין מזון ליראיו. זה עצמו, מה שאתם רואים לנגד עיניכם את נס המן, זהו 'דבר ה' שמכריז ואומר, בואו ישראל ותעסקו בתורה, ואני זן ומפרנס אתכם שלא בדרך הטבע.

בשביל זה אנו קוראים את פרשת המן, לזכור ולהזכיר שלא בגבורת האיש הוא מתפרנס, בעוד עבודה ועוד עבודה, אלא 'הרבה שלוחים יש למקום להכין מזון ליראיו'. איך? - אין זה מענינו, הרבה שלוחים הם למקום.

יש סיפור ידוע על סגנון של ישראל רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, ששם לב שיש אדם אחד שם בעיר שתמיד היה במצב של חפזון. כל אימת שהיית פוגש את האדם הזה, היית מוצא אותו כשהוא רץ וממהר. פעם אחת עצר אותו רבי לוי יצחק ואמר לו, 'סלח לי, אני שם לב שתמיד אתה נמצא במצב של ריצה וחפזון. על מה ולמה?! - למה אתה לא הולך בנחת, כדרך כל הבריות?!' אמר לו היהודי, 'וכי הרב לא יודע? אמר לו רבי לוי יצחק, 'לא, אינני יודע'. אמר לו היהודי, 'כבוד הרב, אני רץ אחרי הפרנסה'. אמר לו רבי לוי יצחק, 'ושמא אתה בורח ממנה?!'... 'נראה לך שאתה רץ ורודף אחריה, אבל אולי היא רצה אחריך, ובגלל שאתה רץ ומזדרז היא לא מספיקה להשיג אותך?... הריצות האלו אחרי הפרנסה לא נצרכות, וכמו שאנחנו רואים כאן: אמרו לו במה נתפרנס, אמר להם 'ראו דבר ה', 'שמעו' לא נאמר אלא 'ראו', הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו.

נס המן הוא לא רק נס שהיה אצל אבותינו, אלא הוא נס לדורות, וגם בזמננו אנו יש את נס המן. מי שעינים פקוחות לו והוא רואה איך שבני התורה מסתדרים, רואה נגד עיניו איך

שגם בזמן הזה יש את נס המן. וזהו דבר שצריכים אנחנו לזכור תמיד, שלא מריבוי המלאכה תבוא לנו הפרנסה, אלא מההליכה בדרך התורה והמצוות, כמו שרוצה הקב"ה וכמו שמסרו לנו רבותינו. וכך אמרו רבותינו במדרש (דברים רבה ד, ה), 'אמר הקב"ה, אין אדם שומע לי ומפסיד'.

לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר

זה ענין הפרשה הזו של המן, בה מראה לנו הקב"ה איך שעובדי ה' אל להם לדאוג על ענין הפרנסה. ובתורה מבואר שהיו לוקטים דבר יום ביומו, בכל יום רק את המן המיוחד לו. ויש כאן עוד דגש בענין הזה.

כך אומר הפסוק: לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגולגולת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו. ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעיט. וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו. וכותב רש"י: 'מספר נפשותיכם, לפי מגין הנפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת', 'המרבה והממעיט, יש שליקטו הרבה יש שליקטו מעט, ואף על פי כן, כשבאו לביתם, מצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף'.

צריכים אנחנו לתאר לעצמנו את הענין הזה. מה הכוונה ללקוט הרבה?! כשהמן היה יורד, הוא לא היה נשאר על הקרקע הרבה זמן, שהרי 'וחם השמש ונמס'. לפיכך, היה אחד שמאשמורת הבוקר, מעלות השחר לפי השיטה של המקדימין, הוא כבר היה בכוננות. הוא ואשתו ובניו ונכדיו, כל המשפחה שלו עומדת בכוננות, לצאת עם הזריחה ולכבוש את היעד... ללקוט ולגרוף הרבה מן. הם היו באים עם מריצות ועם משאיות, ממלאים עוד ועוד ולוקחים אתם המון מן. לעומתם היה אחד, שהיה יוצא קצת לפני הזמן הזה של 'וחם השמש ונמס', ולא לקח אתו אלא שקית ניילון קטנה, מקבץ לעצמו מעט מן וחוזר לביתו. הראשון חוזר לבית עם משאית גדולה וחיוך רחב, והשני חוזר לבית עם שקית ניילון קטנה שנכנסת לו לכיס.

באים שניהם לבית, שופכים ועורמים את מה שליקטו על השולחן. ומה יצא להם?! - בשווה ממש. 'לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר'. וכי אפשר להבין דבר כזה?! הראשון אומר, 'אני יגעתי וטרחתי, זמן רב שהתרוצצתי בחום ואספתי עוד ועוד מן, אני וכל בני ביתי, וחזרתי לבית מזיע ועייף. ומה יצא לי?! כמו זה השני, זה שליקט מעט בתוך השקית הקטנה... וכלשון רש"י: כשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת. וזהו נס גדול שנעשה בו, מסיים רש"י.

והנס הגדול הזה, לא היה רק לאבות, אלא נמשך עד היום. מי שחי לאור הדברים האלו, יראה את נס המן התדירי, איך שלמרות השתדלותו המועטת, מכל מקום הקב"ה ידאג לכל מחסורו.

שכרו של פרעה על שהקריב את ישראל לאביהן שבשמים

לפני שנות דור היה כאן בירושלים בבית ישראל, צדיק יסוד עולם ושמו רבי מוט'ל סלונים זצ"ל, הוא רבי מוט'ל דיין. הוא היה תלמיד חכם מופלג, גאון עצום, וכל הרמב"ם היה שגור על לשונו תיבה בתיבה ואות באות. בספרים הדפיסו על ההנהגות שלו הרבה, והוא היה פועל ישועות בקרב הארץ.

והוא הקשה קושיא גדולה בפרשה שלנו, וחביב עלי להזכיר את הדברים. הנה, קיימא לן שה' יתברך לא מקפח שכר כל בריה, וכמו שראינו כאן בתחילת הפרשה איך שפרעה

ו. ואמנם שמעתי שלא היה קל לקבל ממנו ברכה. מדוע? - מפני שמי שהיה מגיע אליו ומבקש ברכה, היה אומר לו רבי מוט'ל, 'אתה רוצה ברכה? - קודם בא תשב ותלמד יחד אתי פרק או שני פרקים ברמב"ם'. למה? - מפני שמי שעוסק בתורה, בדין הוא שיטול את שכרו וראוי הוא לברכה שתתקיים.

אבל שמעתי שהיה לו עוד טעם, מפני שיש בזה סגולה גדולה להנצל מכל הטרחנים והטרדנים למיניהם... יש אחד כזה שבא לרב בכל חצי שעה ומבקש 'כבוד הרב, תברך אותי'... מה אפשר לברך עליו מלבד בורא פרי האדמה?... אבל כשאומר לו הרב, 'בוא ותלמד אתי חצי שעה רמב"ם', הוא נעלם ואינו...

מובא בספרים על רבן של ישראל בדורו, הגאון רבי יעקב מליסא, זצ"ל בעל נתיבות המשפט, שלעת זקנתו פגש בו יהודי ישיש שלמד יחד אתו בכיתה, בתלמוד תורה. התחיל אותו אחד להעלות זכרונות ילדות לרב, ומספר לו, 'כבוד הרב, אתה זוכר שלפני שבעים שנה, כשהיינו בכיתה, היה כך וכך, ועשינו כך וכך', וכיוצא באלו דברים בטלים ומבוטלים. בהתחלה הרב שמע מפני הכבוד, אבל אותו יהודי לא גומר וממשיך הלאה והלאה לספר איך שברו את החלון, איך העלימו את הספר ואיך חבטו את פלוני, וכך הוא יושב ומדבר דברים בטלים, וזמנו של הרב הלא יקר לו מכל יקר. מה יעשה!?

פנה אליו רבי יעקב ואמר לו, 'רגע רגע, אתה זוכר, כשהיינו אז ביחד בכיתה, למדנו מסכת בבא מציעא. וכשהגענו שם לדרך מ"ב, היתה לנו קושיא עצומה על דברי התוספות, והרב שלימד אותנו אז לא הצליח ליישב את דברי התוספות ונשאר בצריך עיון. בא ותשמע עכשיו תירוץ נפלא, איך לבאר את דברי התוספות'. כשהוא שמע את זה מיד אמר, 'כבוד הרב, סליחה, אבל כבר ממש מאוחר, ואני חייב ללכת'...

אמר רבי יעקב מליסא, בדרך צחות, הוא מה שאמרה הגמרא (ברכות לא.) 'אין אדם נפטר מחבירו אלא מתוך דבר הלכה'... אם אתה רוצה להתפטר ממישהו אין לך ברירה לפעמים אלא לומר לו 'בא בא, תשמע חידוש נפלא שאומר רבינו החתם סופר', ואז הוא יאמר לך, 'כבר מאוחר, מצטער, בפעם אחרת'...

לכן היה רבי מוט'ל גם כן אומר למי שבא לבקש ברכה, שישב וילמד אתו פרק ברמב"ם. אבל מי שאכן היה מתיישב ולומד אתו ומקבל ברכה ממנו, הברכה לא היתה שבה ריקם.

הרשע קיבל את שכרו על זה שאמר 'אנכי אשלח' ועל זה שאמר 'אני ועמי הרשעים', וקיבל 'לא תתעב מצרי' וקבורה. והנה, בפרשה שלנו כתוב כשפרעה הרשע רודף אחרי בני ישראל, 'ופרעה הקריב', ואמרו רבותינו במדרש (שמות רבה פכ"א ס"ה), אמר רבי ברכיה, מלמד שהקריב את ישראל לאביהן שבשמים. שחזרו בתשובה והתפללו להקב"ה (ועיין במדרש תנחומא בשלח ס"ח ופרשת שופטים ס"ד) כלומר, בני ישראל רואים את פרעה רודף אחריהם בזעם ובכעס אימים, כמו שאמרו המפרשים שפרעה ברדיפתו אחרי בני ישראל לא בא להחזיר אותם למצרים להיות עבדים, אלא בא להשמיד ולהרוג, אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי', הוא מגיע בכעס עצום על כל המכות שקיבל, ואומר 'תורישמו ידי', בידיים שלי אהרוג אותם. וכשכלל ישראל בזמן ההוא רואים כיצד הם נמצאים בסכנה עצומה ונוראה, כשהים לפניהם ופרעה אחוריהם, והם כבר רואים את פרעה מתקרב וחיוך הנצחון שפוך על פניו, מה עושים?! מה הם יכולים לעשות?! - תפסו אומנות אבותיהם בידיהם וצעקו אל בורא עולם, 'אין לנו מה לעשות, אנא ה' הושיעה נא'. ובמדרש (תנחומא הנ"ל) המושילו רבותינו את מצב ישראל בזמן ההוא ליונה שבורחת מנץ שבא לטרוף אותה וברחה לתוך נקיק צר, ומשם מגיח לעומתה נחש. מה יכולה לעשות יונה שבפנים מחכה לה הנחש, ובחוץ עומד העוף הטורף?! זה היה המצב של כלל ישראל באותו הזמן.

זה מה שאומר רבי ברכיה, 'ופרעה הקריב', הקריב את ישראל לאביהם שבשמים. כל כלל ישראל, מקטן ועד גדול, עשו בזמן הזה תשובה. ואכן הקב"ה עשה לישראל נס ופלא עצום, קרע להם את ים סוף ועברו כולם.

שאל רבי מוט"ל, ואיפה השכר של פרעה על זה שהקריב את ישראל לאביהם שבשמים?! הרי הוא מזכה את הרבים שאין כמוהו, החזיר את כל ישראל לאביהם שבשמים, ואיך זה שלא מצאנו שנשכר על זה מאומה?!

אבל באמת, אמר רבי מוט"ל, אין דבר כזה. הקב"ה לא מקפח את שכרו של אף אחד, וגם פרעה הרשע קיבל שכר עבור זה, וה' ישלם בקרוב את השכר הזה גם לכל שונאי עמו ישראל.

מהו השכר?! אמר רבי מוט"ל, כשאדם הולך לבית עולמו, יש לו כמה בקשות חשובות. הבקשה הראשונה, הוא לא רוצה להיות לבדו, אלא שיהיו אנשים אתו ביחד בשעה שיוצאת נשמתו. וכך כתוב בשלחן ערוך (יו"ד של"ט, ד), שלא עוזבים את הגוסס כדי שיהיו אנשים אתו בשעת יציאת נשמה. הבקשה השנייה, הרבה מבקשים, שיטיילו אותם במקווה כשר אחרי הפטירה שלהם. והבקשה השלישית, שאת כל הרכוש, הכסף והזהב שאסף בימי חייו, יתנו לאנשים טובים ומהוגנים, ולא יבזבו את זה סתם לריק.

אמר רבי מוט"ל, זה היה השכר של פרעה הרשע. כשהוא מת, הוא לא מת לבדו. ששים

רבוא יהודים שלמים וכשרים היו סביבו בשעת יציאת נשמה. מי עוד זכה לדבר כזה?! ולא סתם ששים רבוא, אלא ששים רבוא יהודים שכולם עשו עכשיו תשובה וכולם בעלי תשובה אמיתיים, שהרי 'פרעה הקריב'. ולא די בזה, אלא שאף הטבילו אותו במקווה מהודר, לא סתם כשר, תתר"פ מיני טבילות... אנו מאחלים לכל שונאי ישראל כזה מקווה. וגם הממון הלך לאנשים יראים ושלמים, כל ביזת הים שהלך לבני ישראל.

וכך זה לא רק בפרעה, אלא כל אלו שקמים על ישראל וכל אלו שמתכננים לפגוע במי מישראל - יבוא להם עת נקם ושלם. כל הנוגע באחד מישראל כנוגע בבבת עינו, (שמות רבה פי"ג ס"אפ"ל סט"ז, ומדרש תנחומא בשלח סט"ז) והרואה נמצא קיים משגיח ושומר, ומצילנו מידם. והתפקיד שלנו הוא לקדש שם שמים, כמו שדברנו, וה' יהיה בעזרנו, אמן.

חידושי תורה פרשת בשלח

א. בענין ויהי בשלח פרעה

שמות (י"ג י"ז): "ויהי בשלח פרעה את העם, ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים, כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה".

ובספר אור החיים הקדוש שם כה כתב: "ויהי בשלח וגו', צריך לדעת למה אמר לשון צער במקום גילה ורנן, עוד למה כינה הענין בפרעה ולא בארזון המעשים כי הוא המוציא אותנו מארץ מצרים וכו' עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל כי פרעה עשה לישראל לוויה, ולפי זה יגיד הכתוב צער הנמשך להם מזה, ואמר ויהי לשון צער לסיבת שלח פרעה, כי יצטרך הדבר להיות שיטול שכר פסיעותיו, וצא ולמד משכר פסיעות של אותו רשע נבוכדנצר (סנהדרין צ"ו) וכל שכר שיקצוב לו ה' יהיה גורם רעה לשונאיהם של ישראל, אשר על כן נתחכם ה' ובטל מצותו ממנו, ונתחכם שלא הולכים דרך קרוב שמן הסתם לשם יערים פרעה ללותם, ובזה בטלה מחשבתו כאילו לא לוויה אותם, נמצא מי גרם שלא הלכו ישראל דרך קרוב לווייתו של פרעה" עכ"ל. [נמה שכתב שלשון ויהי הוא לשון צער, אינו כמסקנת רז"ל בבלי מסכת מגילה (י"ב) שרק כשכתוב "ויהי בימי" הוא לשון צער, עיין שם, אבל אכן כך דעת רז"ל במדרש אסתר רבה (פתיחה ס"א), ובספר הזהר הקדוש בכמה מקומות שלשון ויהי גרידא הוא לשון צער, ונסמנו בספר שערי זהר מגילה שם ואכמ"ל].

ומתבאר מדברי קדשו ז"ל שבטלה מחשבת פרעה ואין לו מצות לוויה כי השי"ת הפר מחשבתו כנ"ל, והנה מה שכתב הרב אור החיים שרבותינו ז"ל אמרו כי פרעה עשה לישראל לוויה, ראיתי שמקור הדברים במכילתא ר"פ בשלח, והועתקו גם במדרש תנחומא כאן פרשת בשלח (סימן א'): "ויהי בשלח, שלוח הזה לוויה, כמה דאת אמרת ואברהם הולך עמם לשלחם, וכן הוא אומר וישלחם יצחק וילכו וגו', ולמה פתח הכתוב בלשון הזה, הפה שאמר לא אשלח חזר ואמר אנכי אשלח אתכם לכך פתח ויהי בשלח, ומה שכרו לא תתעב מצרי". [וכבר כתבתי בס"ד במקומו שהרבה דרשות במדרש תנחומא על ספר שמות מקורן במכילתא ומשם נלקחו].

אלא שתמה אני על עצמי שהרי בדברות רז"ל הללו לכאורה מתבאר איפכא, שאכן פרעה הרשע לוויה את ישראל וזכה לשכר בעבור זה, והיה שכרו לא תתעב מצרי, ולדברי אור החיים הקדוש הרי בטלה מצותו כנ"ל ואין מגיע לו שכר כלל, וצ"ב.

ולומר ששכרו של פרעה הרשע היה משום מחשבה טובה, שהרי סוף סוף לוויה את ישראל אלא שהשי"ת קלקל מחשבתו, וכדאסברה ניהלן רבינו אור החיים הקדוש כנ"ל, אבל על כל פנים פרעה חשב ורצה ללוות את ישראל, ומשום כך זכה לשכר - ליתא, שהרי בגוי לא קיימא לן מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ככתוב בתוספות קידושין (ט"ל סע"ב) והם דברי הירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ה ע"א) עיין שם.

עבשיו ראיתי מציינים שמקור דברי אור החיים ז"ל הוא בספר הזהר הקדוש ח"ב (דמ"ה ע"א): "פרעה וכל אינון אוכלוסין דיליה הוו אזלי בתרייהו לאוזפא לון עד דנפקו מארעא דמצרים,

וכן כל אינון רברבין דממנן עליהון ועל שאר עמין, אוזיפו לה לשכינתא ולישראל כלהו, עד דשאר באיתם בקצה המדבר, הדא הוא דכתיב ויהי בשלח פרעה את העם, הרי שספר הזהר אומר שפרעה ועמו ליוו את ישראל, ואינו אומר שנשכרו בזכות זה, ולדברי הזהר יעמדו דברי האור החיים ז"ל.

ובעניותי איני רואה בזה ישוב טוב ומחזור, דאף אם נאמר שספר הזהר חלוק על המכילתא ומדרש תנחומא, הוא דחוק, כי יש לומר דהזהר מודה לדברי המכילתא והתנחומא, אלא דלא נחת עכשיו מה היה שכרו של פרעה, ועוד בה דאכתי קשה שמה זה מתרץ דברי רבינו האור החיים, שלכאורה אינם עולים בקנה אחד עם דברות חז"ל במכילתא ובתנחומא, ועיין.

ובספר שם משמואל (פרשת בשלח שנת תער"ב) כתב: "במדרש רבה (פ"כ ס"ג) ויהי בשלח פרעה וכי פרעה שלחם, בלעם אמר אל מוציאם ממצרים וכאן כתיב ויהי בשלח פרעה אלא מלמד שהיה פרעה מלוה אותם וכו', ופירש כ"ק אבי אדמו"ר [בעל אבני נזר] זצלה"ה דענין לוייה הוא צירוף וחיבור המלוה להמתלוה, כמו שכתב מהר"ל בספר נתיבות עולם (נתיב התורה פ"א) גבי ההולך בדרך ואין עמו לוייה, וזו היתה רשעת פרעה, שאף על פי שהיה מוכרח לשלחם על כל פנים חיבר עצמו להם, ובזה היה רוצה למשכם אחריו שיחזור, ואף על פי כן טובתם של רשעים רעה היא אצל הצדיקים ודפח"ח", ועיין שם כל דבריו.

ויש לעיין אם דבריו ז"ל עולים בקנה אחד עם דברות רז"ל במכילתא ובתנחומא דלעיל שפרעה קיבל שכר על הלוייה שליוה את ישראל, דוק ועיין.

ודע כי זה רבות בשנים עמדתי להבין דברי רז"ל הנ"ל באומרם שבזכות שפרעה ליוה לישראל זכה ללא תתעב מצרי, ולא הבנתי הרי המקרא עצמו אומר מדוע לא נתעב מצרי וככתוב בספר דברים (כ"ג ח'): "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'", הרי שבעבור זה זכו ולא היה זה משום שכר לוייה, ובני היקר חו"ב רבי שלום הי"ו אמר לי שעמדו בזה מפרשי המכילתא הזית רענן, ונכדו בספר צמח לאברהם, והשבות יהודה, והמרכת המשנה, עיין בדברי קדשם ז"ל, ואי"ה יתבאר במקומו בס"ד.

עוד דע כי ראיתי במדרש פסיקתא רבתי (פיסקא י"ט ויהי בשלח): "הפה שאמר גם את ישראל לא אשלח - סופו להיות אוחו כל אחד בידו ומשלחו, מניין ממה שקרינן בענין ויהי בשלח פרעה", ויש להבין אומרם "סופו להיות אוחו כל אחד בידו ומשלחו", אטו פרעה אחז ביד כל אחד מששים רבוא יוצאי מצרים ושלחו, יש להבין ומדוע רז"ל נקטו לשון זה.

ואחתום בפרפרת שבס"ד ראיתי כי תיבות "ויהי בשלח פרעה את העם", עולים בגימטריא "לא תתעב מצרי", והיינו כדרשת חז"ל במכילתא ובתנחומא ודוק היטב.

ב. בענין ויצעקו בני ישראל אל ה'

שמות (י"ד י'): "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "וזקפו בני ישראל ית עיניהון והא מצראי נטלין בתריהון ודחילו לחדא וצלו בני ישראל קדם ה'".

ובמדרש הגדול שמות שם (דף רס"ב): "ויצעקו בני ישראל אל ה', תפסו בידם אומנות אבותיהם, אברהם יצחק ויעקב" וכו', ומקור הדברים נמכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שם (פרק י"ד): "ויצעקו בני ישראל אל ה', תפסו בידם אומנות אביהן, אומנות אברהם יצחק ויעקב, באברהם הוא אומר ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה' [א"ה ותרגם אונקלוס וצלי בשמא דה']. ביצחק הוא אומר ויצא יצחק לשוח בשדה וגו', ואין שיחה אלא תפילה כענין שנאמר אשפוך לפניו שיחי וגו', ואומר יערב עליו שיחי וגו', ואומר ערב ובקר וצהריים ואהמה וישמע קולי, ואומר תפילה לעני כי יעטוף וגו'. ביעקב הוא אומר ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפילה שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וגו', ואומר אל תיראי תולעת יעקב וגו', מה תולעת זו אין מכה לארז אלא בפיה - כך אין לישראל אלא תפילה, ואומר אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, וכי חברבו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר כי לא בקשתי אבטח וגו', הא מה תלמוד לומר אשר לקחתי מיד האמורי וגו' זו תפילה ובקשתי זו בקשה וכו' עד כאן ממכילתא דרשב"י.

וביוצא בזה הביא רבינו ישראל אלנקווה ז"ל הי"ד בספר מנורת המאור (פ"ב בענין התפלה דף כ"ב): "ועוד גרסינן בבראשית רבה, ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם, תפשו אומנות האבות בידם שהיא התפילה, באברהם כתיב ויקרא שם אברם בשם ה'. ביצחק אבינו כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה. ביעקב אבינו כתיב ויפגע במקום וגו'", [ומה שכתב בראשית רבה לא נמצא שם עיין בהערות שם, ומקור הדברים ממכילתא דלעיל].

וגם רבותינו הקדמונים גדולי אשכנז נ"ע בסליחות ליום רביעי של עשרת ימי תשובה פייטו בקודש: "בידינו תפשנו אומנות אבותינו, עדיך לשוב בצר לנו בגלותנו, רחום שמע צעקתנו ואל תשחיתנו".

ונתעוררתי להבין בס"ד מהו מטבע לשון של תפסו "אומנות אבותיהם בידם", מה ענין זה לתפילה.

ובס"ד לי נראה לבאר לפי פשוטו, עם מה שלימדונו רבותינו הראשונים ע"ה, אמרו במסכת נדרים (נ"ז רע"ב): "ישמעאל איש כפר ימא העלה בידו וכו', ופירש הר"ן ז"ל: "העלה בידו, העלה שאלה זו בפיו, כדמתרגמינן ובידו רצפה ובפומיה ממלל (ישעיה ו' ז)", וזו לשון הרב המאירי ז"ל מסכת נדרים (ה' ב'): "ידיים שאינן מוכיחות אינן ידיים, רצונו לומר דיבור שאינו מושלם כל צרכו", עוד כתב הרב המאירי ז"ל קידושין (ה' ב'): "ביאור ידיים שאין מוכיחות, פירושו דיבור שאינו מבורר כל צרכו ובידו רצפה תרגומו ובפומיה ממלל" ע"ש. [ועיין שו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סימן י"ח) מה שלמד מדבריו אלן].

ומבואר דיש "יד" והכוונה "פה דיבור" כנ"ל, וזו לשון רש"י ישעיה שם: "יונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל, לשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון", ובקידושין (ס"ג ב') איבעיא להו מהו לסקול על ידו וכו' ופירש רש"י ז"ל: "מהו לסקול על ידו של האב כלומר על פיו אם אמר קדשתי את בתי ועדי קידושין אין באין לפנינו וזינתה מהו להחזיק על פיו כדין נערה המאורסה ולסקולה", ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי הנכחי (סימן וסימן).

והיינו אומרם אחזו בידם אומנות אבותם כלומר בפיהם, ורצונו לומר שהתפללו אל השי"ת

כמעשה האבות אברהם יצחק ויעקב וכמו שהוכיחו במכילתא שם המפסוקים שאבותינו התפללו ודוק.

במדבר (כ' י"ד): "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו, ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבתינו, ונצעק אל ה' וישמע קולנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים וגו' נעברה נא בארצך וגו', ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך",

ובמכילתא דרשב"י שם אמרו: "ונצעק אל ה' וישמע קולנו, אמרו לו אתם מתגאיין במה שהוריש אתכם אבייך הקול קול יעקב, וישמע קולינו, ואנחנו מתגאיין במה שהוריש לנו אבא והידיים ידי עשו ועל חרבך תחיה, מה הוא אומר ויאמר אליו אדום לא תעבור בי וגו', אף כן אתה אומר ויצעקו בני ישראל אל ה' תפסו בידן אומנות אבותיהן אומנות אברהם יצחק ויעקב".

ולפי האמור יש לפרש שאדום אמרו אנחנו מתגאים במה שהוריש לנו אבא **הידיים** ידי עשו, וישראל אומרים הקול קול יעקב ונצעק אל ה' וישמע קולנו, כי גם קול ודיבור נקראים ידים כמשנ"ת, ויבוא ידי יעקב קולו ופיו בתורה ובתפילה, וימגר וישמיד ידי עשו המרצח ודוק היטב.

ג. בענין איבוד מצרים באשמורת הבוקר

שמות (י"ד כ"א): "ויהי באשמורת הבקר, וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים. ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת, ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים, ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו, ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים".

בהיותי לומד הדברים נתעוררתי בס"ד להבין מדוע ולמה איבודם של רשעים הם המצריים שלא נשאר בהם עד אחד, היה דייקא **באשמורת הבוקר**, שהוא עידן דרעוא ועת רצון כנודע, וככתוב בספר זהר הקדוש ח"ג (דמ"ה ע"א): "בשעתא דסליק נהורא כו' וההיא שעתא עידן דרעוא הוא לכולא", ושם (דס"ד ע"ב): "כד אתער בוקר כדן הוא שעתא דרעוא", ועוד שם (דר"ד ע"א): "ה' בוקר תשמע קולי כו' דהא כד אתי צפרא ההוא בוקר אתער בעלמא והוא עידן רעוא לכולא, ולמעבד טיבו לכל עלמא לזכאי ולחייבין", ועוד שם ח"א (דר"ג רע"ב): "בשעתא דאתי בוקר, לא שלטא דינא כלל, אלא כולא נהיר בסטרא דאברהם חסד", ושם (דרמ"ז ע"ב): "בצפרא דאברהם אתער בעלמא ושעתא דרעוא אשתכח", ועוד ועוד.

ואמרתי בס"ד דיובן עם מה שכתב רש"י ז"ל (תהלים ה' ד'): "בקר תשמע קולי, בבוקר אני קורא לך עליהם, שהוא עת משפט ברשעים, כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תהלים ק"א) היה זרועם לבקרים (ישעיה ל"ג) כי בבקר בבקר יעבור (ישעיה כ"ח), בקר אערך לך תפילתי על זאת, ואצפה שתעשה בהם משפטים" עכ"ל, וכתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (י" י"ג):

"לפי שפורענות הרשעים בבקר, וכן אמר הכתוב בתהלים (ק"א ח') "לבקרים אצמית כל רשעי ארץ", והזכיר משה בפורענות קרח בוקר ויודע ה' את אשר לו", ובספר כלי יקר בראשית (י"ח א'): "מצינו שרוב משפט הרשעים בבקר שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. וכן נאמר באנשי סדום השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה וה' המטיר על סדום", ועוד עיין לו שם (ל' כ"ה) ודוק. ועבשיו רואה אני שהם דברי רז"ל שמצאתי במכילתא דרשב"י (פי"ד כ"ד): "וכן את מוצא כשהמקום נפרע מרשעים - אין נפרע מהן אלא בבוקר, שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ" ודוק היטב.

הרי מפורש שהבוקר הוא זמן שהקב"ה נפרע מן הרשעים, ולפי זה יש לומר דלכן הקב"ה איבד והעניש ההמצרים בבוקר, ועיין בחידושי על ספר תהלים כת"י מה שכתבנו עוד בזה בס"ד.

ושמא תאמר והרי קשה שהרי בוקר הוא זמן חסד ורחמים כנ"ל בארוכה וכי זה זמן להעניש לרשעים ולאבדם, תשובתך בצדך דהרי אנן קיימא לן שרשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין, כאומרם במדרש בראשית רבה (פ"ג ס"ג): "ויזכור אלהים את נח וגו' אמר רבי שמואל בר נחמני אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למדת הדין, בכל מקום שנאמר ה' מדת רחמים ה' אל רחום וחנון, וכתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכו', וינחם ה' כי עשה את האדם ויאמר ה' אמחה וגו', אשריהם הצדיקים שהן הופכים מדת הדין למדת רחמים, בכל מקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין אלהים לא תקלל, עד האלהים יבוא דבר שניהם, וכתיב וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו' ויזכור אלהים את רחל וגו' ויזכור אלהים את נח", ולכך שילם להם הקב"ה מידה כנגד מידה שהם מהפכין מידת הרחמים למידת הדין ודוק.

ועתה ראיתי בספר אור החיים הקדוש שמות שם שכבר עמד בזה ופירש: "ויהי באשמורת הבוקר, צריך לדעת למה עשה ה' המשפט הגדול הזה בבוקר, ולא בלילה שהוא זמן תגבורת הדינים.

וראיתי שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני רמז רל"ה) כי גבריאל טען טענה זו לפני ה' והשיבו אל עליון המתן עד אותה שעה שפעל אביהם עמי שנאמר וישכם אברהם בבוקר ע"כ, פירוש תשובת ה' כי הגם שאינו זמן הנקמה, אני מהפך הסדר לבני אברהם, כשם שהפך אברהם טבעו הרחמן ומה גם על בנו ידידו, ואעשה כן גם אני שהפך הזמן לאשר יחפוץ, ויש בזה הנאה לישראל שיעמוד זכות העת, גם יעשה ה' דברו הטוב בכבודו ובעצמו, כמו שעשה אברהם וחבש חמורו בעצמו, והוא אומרו וישקף ה'" עכל"ק.

ונעלם ממני מדוע לא הזכיר דברי רש"י ז"ל בפירושו לתהלים [שהם דברות חז"ל במכילתא דרשב"י כנ"ל] שהבוקר הוא עת משפט ברשעים, וכדכתיבנא בס"ד.

ד. בענין שייכות שירת הים למלך המשיח

שמות (ט"ו א'): "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה ביס".

בפסוק זה פותחת "שירת הים", וסיום השירה: "ה' ימלוך לעולם ועד, כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים, ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים".

ובסידורי התפילה אחר "שירת הים" נקבעו הפסוקים: "כי לה' המלוכה ומושל בגוים, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה, והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

ונתעוררתי להבין מדוע אכן רבותינו מסדרי התפילה ע"ה ראו לקבוע הפסוקים הנ"ל מיד בסיום אמירת שירת הים לפני "ישתבח".

ובס"ד נראה לי לומר עם מה שראיתי בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקל"א ע"ב): "בההוא זמנא דמסיימי ישראל תושבחן דודו, כדין תושבחתא דשירתא דימא וכו', האי תושבחתא איהי בתקונא בתרייתא בטר שבחי דודו וכו', בשעתא דשירתא דימא איתמר מתעטרא כנסת ישראל בההוא כתר דזמין קב"ה לאעטרא למלכא משיחא, כמו דאיתעטר קב"ה ביומא דאעברו ישראל ית ימא ואטבע לכל משריין דפרעה ופרשוהי, בגין דא בעי בר נש לשוואה רעותיה בהאי שירתא, וכל מאן דזכי לה בהאי עלמא, זכי למחמי למלכא משיחא בתקוני ההוא כתר, ובחגירו דזייניה, וזכי לשבחא האי שירתא תמן" עיין שם כל דבריו העמוקים, ועיין גם בדברי ספר הזהר הקדוש שם (דנ"ד רע"ב) ודוק.

ומפורש ומבואר באר היטב בדברי רבותינו בספר הזהר הקדוש דשירת הים יש לה שייכות עם מלך המשיח, והאומר שירת הים יזכה לראות למלך המשיח כשהוא חגור בנשקו ויאמר לשירה זו, כנ"ל.

השתא דאתינן להכי מוכן היטב מדוע רבותינו מסדרי התפילה ראו לסמוך לשירת הים הפסוקים הנ"ל "כי לה' המלוכה ומושל בגוים, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה" וגו' ודוק היטב והבן.

ומצאתי לרבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בעל הרוקח בפירושו לסידור (סימן ל"ז דף רכ"ו) שכה כתב: "ועלו מושיעים בהר ציון כשיעלו ישראל על ידי מושיעים שלהם מגלותם ויבאו בהר ציון, וגם המושיעים יעלו ויבאו בהר ציון ששם עיר המלכות. לשפוט במשפטים אכזרים את הר עשו, על כל אשר עשו עם ישראל, אז והיתה לה' המלוכה, ואז תיראה מלכותו לכל. מושיעים משיח בן אפרים ומשיח בן דוד, ו"מושיעים" בגימטריא "זה הוא מלך המשיח", בהר ציון בגימטריא "המשיח" עכ"ל, ודוק היטב.

ודע כי הרב המהדיר ז"ל לסידור הרוקח שם כתב כי ומושיעים בגימטריא "זה הוא מלך המשיח", חסר חמש ע"ש, ובעניתי חושבני שלא ירד לדברי בעל הרוקח ז"ל כי הוא גימטר "מושיעים" ככתוב בפסוק, ולא ו"מושיעים, עם האות ו', והגימטריא עולה יפה ויש הפרש של אחד, ובגימטריות אין משגיחים באחד כנודע, וכמובא בארוכה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"א הערה ב') עש"ב, ולקמן בחיבורי הנכחי (סימן), וז"ב.

מערכות

אגב - אם מן התורה

[בדעת הרשב"א ז"ל]

ומה התם כסף וזהב עם ערים דהיינו מטלטלין אגב ארעא, הכי נמי בכל אתר מטלטלין אגב ארעא ולא ארעא אגב ארעא עכ"ל.

ובה כתב רבה של עיר התורה קושטא, הוא רבינו הגדול, הגאון האדיר, רבי יצחק בכר דוד ז"ל בספרו מערכות הדברי אמת (מערכת א' ערך אגב אות א' דף ז'): "הרמב"ן והובא בשיטה מקובצת בבא מציעא (מ"ז ב') נראה שסובר דקנין אגב מן התורה, ועיין לרשב"א בתשובה ח"ב (סימן קפ"ד ואלף נ"ד) שאגב הוא מן התורה, ודעת הריטב"א בשם רבו [הרא"ה] דקנין אגב מן התורה, וכמו שכתב בחידושו לקידושי (כ"ז ב') וכן נראה מדברי הרמב"ם הלכות מכירה מדאצטריך גבי קנין שטרות לומר דהוי דרבנן עכ"ל.

והרב המגיה מהרא"ך ז"ל העיר שם וציין לדברי הרשב"א ז"ל בחידושו לבבא קמא הנ"ל, שמתבאר שם שדעתו כדברי התוספות שהביא שם שקנין אגב מדרבנן.

וראיתי לגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל בשו"ת הסבא קדישא ח"ג (אה"ע סימן כ"ק דקכ"א ע"ב) שעמד בזה, וכתב ליישב: "דעת הרשב"א עם שנראה בחידושו לבבא לקמא (י"ב א') דנמשך אחר דברי התוספות [דקנין אגב מדרבנן] מדכתב דאין קרקע נקנה אגב קרקע, דאגב אקרא ויתן לאביהם וכו' אסמכוה ע"ש.

מכל מקום הא לא מכרע, דלאו להכי אתא [ר"ל הרשב"א לא נחית כאן לענין קנין אגב אם מן התורה או לא אלא עוסק אם קרקע

בבא קמא (י"ב א'): "אמר רב איקא בריה דרב אמי דכולי עלמא עבדים כמקרקעי דמי, והדתניא קנה שפיר, והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא נידי, דתנן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה, מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה".

ובתנ"ך התוספות ז"ל (ד"ה אנא): "אף על גב דבכמה דוכתינן אשכחן דעבדא כמקרקעי דמי, לענין אונאה ושבועה, אומר ר"י דהכא לא איירי אלא במילי דרבנן ולגבות מיתמי ומלקוחות, וסבר שיעבדא לאו דאורייתא ולא גבי אלא מדרבנן, ולענין פרוזבול וקנין אגב דהוי נמי מדרבנן, וקרא דערים מצורות אסמכתא בעלמא היא".

ורבינו הרשב"א ז"ל בחידושו שם כה כתב: "מהא דאמרין דכולי עלמא עבדא כמקרקעי דמי, ואפילו הכי קתני החזיק בקרקעות לא קנה עבדים, שמעינן דאין קרקע נקנה אגב קרקע, ועד כאן לא קאמר שמואל קנה עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן אלא משום דסדנא דארעא חדא הוא, אבל באגב לא. וכתבו התוספות דאפילו אמר קני הסמוך לתחום, ואגבו קני קרקע העליון שעל גביו לא קנה, ואף על גב דהוא צבור בתוכו, וטעמא רבה ודאי איכא, דאגב אקרא דיתן להם מתנות רבות לכסף ולזהב עם ערי בצורות ביהודה אסמכוה,

דהוי מדרבנן מדכתב דקנין אגב "אסמכוה" אקרא וכו' וכדכתבו רביס מגדולי האחרונים. ותו יש להבין שהגאונים הגדולים הרב דברי אמת ז"ל ומהרש"א אלפנדרי ז"ל כתבו שהרשב"א בתשובה כתב דקנין אגב מן התורה כנ"ל, ודוחק לומר שכוונת הגאון שער המלך לתשובה אחרת, ששם הרשב"א ז"ל כתב דקנין אגב מדרבנן, כי אם היתה עוד תשובה נוספת של הרשב"א בענין זה, קרוב לוודאי הגמור ששני רבותינו הגאונים הנ"ל כבר היו מזכירים אותה, דכל רז לא אניס להו וכל קריה לא שגבה מהם, כמפורסם, ובפרט בתורת הרשב"א, וצ"ע.

ועיינתו בספר שער המלך הנדפס כעת, מהדורת מכון ירושלים, וראיתי שעל מה שכתב הרב שער המלך "וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה", ציין הרב המהדיר לתשובת הרשב"א ח"ב סימן קכ"ד, ולכאורה צ"ב ששם הרשב"א כתב: "קנין אגב מקרא דיתן להם מתנות, גמרינן", וריהוט הלשון מורה דסבירא ליה דקנין אגב מן התורה וצ"ב. [ואולי טעות הדפוס יש בשער המלך, ובמקום הרשב"א בתשובה, צריך לומר הרשב"א בחידושו, ודחוק].

גימין (ע"ז ב'): "אמר להו רבא זילו אמרו ליה ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתיב ביה, גיטא, ותיזיל איהי, ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה, דתנן נעל גדר פרץ כל שהוא, הרי זו חזקה", ופירש רש"י ז"ל: "הרי זו חזקה, לקנות, שאין המוכר יכול לחזור בו, דהשתא קא יהיב לה חצר וגיטה בחוכו, ותנן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להן אחריות בכסף בשטר ובחזקה".

ובל רבותינו הראשונים ז"ל בגיטין שם הרמב"ן הרשב"א הריטב"א והר"ן נ"ע,

נקנית אגב קרקע], ובמקומות אחרים נראה דעת הרשב"א דאגב הוי מן התורה, עיין בתשובותיו ח"ב (סימן קכ"ד) דכתב קנין אגב מקרא דיתן להם מתנות גמרינן ומקרא מלא כתיב ויתן להם וגו', ועיין עוד לו בח"א (סימן תתקנ"ד) ע"ש. [א"ה וק"ק שלא הזכיר שכן כתב בזכרונות הדברי אמת הנ"ל שכבר הראה כן ונקט שהרשב"א סובר דקנין אגב מן התורה, וחיבור זה היה מצוי בידו, וכנזכר בשו"ת הסבא קדישא בכמה מקומות ולדוגמא עיין שם ח"ב (דנ"ט ע"ב, ודק"כ רע"א) ושם ח"ג (ד"ז ע"ב, ודרכ"ז ע"ב) ועוד, ובספר שדי חמד מערכת חמץ ומצה (סימן ט' אות ל' דר"ג ע"ג) כתב: "זכרונות הרב דברי אמת לא נדפסו ומצויים בכתב יד אצל הרבה מחכמי ורבני קושטא", ועיין שם (דר"ה ע"ב סק"ב). ועל מערכות (זכרונות) הרב דברי אמת - עיין מה שכתבתי בחיבורי יחי יוסף (דף נ"ג) ובחיבורי ציון יעקב (דף מ"ח), ובחיבורי שם בצלאל (דף קס"ד) וצרף לכאן].

ויתבן דהטעם, מפני מה שהוקשה לו על דברי התוספות דאם כן צריך לומר דשיעבודא לאו דאורייתא, ואנן קיימא לן דהוי דאורייתא ע"ש, וכבר עמדת בזה במקום אחר ואכמ"ל" עד כאן דברי הסבא קדישא ז"ל. [ועיין בדברי הרשב"א בבא קמא שם עמוד ב' ד"ה ולענין פסק ודוק היטב].

ומצאתי בספר שער המלך הלכות מכירה (פ"ג ה"ח) שכתב: "קנין אגב כתבו התוספות בבא קמא (י"ב א' ד"ה אנא) דהוא מדרבנן, וקרא דערי מצורות אסמכתא בעלמא וכן היא דעת הרא"ש שם (ס"ד), וכו', וכן כתב הרשב"א בתשובה".

ולאמור יש להבין דברי קדשו ז"ל, חדא שלא הזכיר דברי הרשב"א ז"ל בחידושו לבבא קמא שם דמשמעות דבריו

ובעניותי עם שאיני כדאי כלל, נראה לי עיקר לנקוט בדעת הרשב"א ז"ל שדעתו דקנין אגב מן התורה, דמלבד "דדוחק לחלק בין מידי דאורייתא לדרבנן ודוחק לומר דקרא אסמכתא בעלמא כדכתבו התוספות", וכדכתב כן רבינו הש"ך חו"מ (סימן שס"ג אות ב), עוד בה דכבר אסברה ניהלן הגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל דבחידושו דכאן הרשב"א שהביא דברי התוספות, עיקר ענינו היה אם קרקע נקנית אגב קרקע, ולא נחת לענין אם קנין זה מן התורה או מדרבנן כנ"ל, והגה"צ ממאד ז"ל בשו"ת לבושי מרדכי מהדורת תרצ"ז (ס"ס פ"ה) כתב: "ויש לומר דאם כי הרשב"א הביא דברי רבינו תם, מכל מקום אין ראייה דסובר כוותיה, וכן הוכחתי דרגיל כן בתשובות הרשב"א שמביא שיטה [של פוסקים], ובתשובות אחרות לידידיה סובר כשיטת הקודמים, ועיין בתשובות חתם סופר ותמצא בזה ואצ"ל" עכת"ד, וכן כתב להדיא בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב (סימן ב' די"ג ע"ב): "אזכיר מה שראיתי רבים מקשים דברי הרשב"א אהדדי, והניחו בתימה שדברי הרשב"א ז"ל סיתראי נינהו מקידושין לנדרים, עיין בספר אמרי בינה ח"א, ולענ"ד הדבר פשוט דמה שכתב הרשב"א בחידושו לקידושין לאו משמיה דנפשיה אמרה להא מילתא, אלא בשם בעלי התוספות אמרה, שהרי בתחילת דבריו כתב "וראיתי לרבתינו בעלי התוספות שאמרו משמו של רש"י וכו', ומאריך שם בראיות, והכל בשם בעלי התוספות, והן הם הדברים ככתבם וכלשונם בתוספות נדרים, אבל הרשב"א עצמו ודאי כשיטתו עומד וז"ב", ועיין היטב בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן ש"ג ד"ה ומ"ש עמ"ש) ודוק היטב.

תמהו על רש"י ז"ל דאם מדין קנין אגב נגעו בה, והרי קיימא לן דלא בעינן צבורים, לכך פירשו דמתורת חצר נגעו בה עיין בדברות קדשם ז"ל.

וראיתי להרבה מגדולי האחרונים ז"ל שדקדקו על דברי רבותינו הראשונים הנ"ל, מדוע לא הקשו על רש"י ז"ל טפי, דהרי קנין אגב מדרבנן, אלא שמע מינה דסבירא להו דקנין אגב מן התורה, וכמו שכתב בספר דרך המלך על הרמב"ם הלכות מכירה (פ"ג ה"ט דק"א ע"ב), ושו"ת כתב סופר אה"ע (סימן צ"ה ד"ה וזה דק"א ע"ד), ושו"ת יהודה יעלה (סימן #), ועוד.

ומב"ח זה הוכיחו האחרונים הנ"ל דכל רבותינו הראשונים הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן, סוברים דקנין אגב מן התורה, ואכן הרמב"ן בבא מציעא (מ"ז ב'), והרשב"א בתשובה ח"ב הנ"ל, והריטב"א קידושין (כ"ו א'), והר"ן כמובא בקצות החשן (סימן ק"ז סוף אות ז'), להדיא סוברים דקנין אגב מן התורה כנ"ל.

ולפי דרכם זו מצאנו מקום נוסף שהרשב"א ז"ל סובר דקנין אגב מן התורה וכדכתב איהו ז"ל בתשובתו, וזה כמו שכתבו הגאון דברי אמת ז"ל והגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל שהרשב"א ז"ל סובר דקנין אגב מן התורה, וההיא דכתב הרשב"א בחידושו לכבא קמא יש להסביר כנ"ל.

אמנם לפי מה שכתב הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספרו קהלת יעקב (תוספת דבנן אות ל"ב ד"ז ע"ג), יש לדחות ראייה זו, אבל בודאי גאוני בתראי ז"ל הנ"ל, הם יכולים לומר דהרשב"א ז"ל לטעמיה דקנין אגב מן התורה ודוק.

כזאת גבי משנת הרשב"א ז"ל, וכמבואר מפי סופרים וספרים בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ל"א דף קנ"ד הערה י"א) עיין שם וצרף לכאן. לענ"ד כאן יש לנקוט בדעת הרשב"א ז"ל שסובר דקנין אגב מן התורה, לא מבעיא לאותם הרבה פוסקים הסוברים בעלמא, שכל שהרשב"א ז"ל סותר דברי עצמו מחידושו לתשובותיו, העיקר כדכתב בתשובותיו, וכמפורש לגאון חיד"א ז"ל בשירי ברכה יו"ד (סימן קצ"ח אות ח') ולגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בספר תשובותיו מהדורא תנינא (סימן ל"ה ד"ג ע"א) ע"ש, ובאריכות בשו"ת מפי אהרן חו"מ (סימן ה' רד"ה ונמצא דל"א ע"ב) עש"ב, ועיין ביאור הגר"א ז"ל אה"ע (סימן ל"ב אות י"א וי"ג) ונתבאר היטב בכללי הרשב"א דילן בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך רשב"א) ודוק].

אלא אפילו לחולקים וסוברים שהעיקר כדכתב הרשב"א ז"ל בחידושו, ועיין באריכות בספר צדק ומשפט חו"מ (סימן פ"ז ס"ה דמ"ב סע"ד ויאלף) והביא תשובת זקנו הגאון רבי דוד פארדו כתב יד שכן העלה, ובספר און אהרן (מערכת ה' כלל ל"א), כאן יודו שהעיקר כמו שכתב בתשובותיו, חדא מטעמא דאסברה ניהלן הגאון מהרש"א אלפנדרי ז"ל שאין ראייה מחידושו לבבא קמא כנ"ל.

ותו אחר שהרמב"ן ז"ל רבו של הרשב"א ז"ל סובר שקנין אגב מן התורה כמפורש לו בחידושו לבבא מצינא (מ"ז ב'), יש לומר שהרשב"א ז"ל סובר כרבו הרמב"ן ז"ל, וכדכתבו הגאון רבי יהודה עייאש ז"ל בספרו מטה יהודה (סימן קנ"ב סוף אות א'): "ומסתמא הרשב"א בשיטת הרמב"ן רבו אמר לדבריו", והגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין סנהדרין (י"ט א') כתב: "הרמב"ן מתיר ומסתמא גם

ואכן כבר מצינו כזאת בפוסקים שמעתיקים כל דברי רבותינו האחרים, עם שיש בדבריהם כמה פרטים שאין הם מסכימים לזה, ובמקום אחר גילו דעתם שחולקים הם, וזו לשון הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בשו"ת נשמת כל חי ח"ב (סימן י"ח דס"א ע"ב): "ידועה דרכו של רבי יעקב בעל הטורים, שמעתיק כל לשון הרמב"ם, אף שיש בתוכו כמה דברים שאינו סובר כמותו, וכמו שכתב הב"ח אה"ע (קונטרס אחרון לסימן פ"ה), ושם חו"מ (סימן פ"א ס"א), ודרישה (סימן ס"ח אות ח'), ובכנסת הגדולה יו"ד (סימן ס"ה הגה"ט אות י"ד) וע"ש, ועיין בכל המצויין בזה בחיבורי עוז יעקב (#).

ובן דרך רבותינו בעלי השלחן ערוך מרן ז"ל ורמ"א ז"ל, וכדכתבנא בחיבורי ברית יעקב (סימן י"ג הערה ח'), ועיין טהרת המים (מערכת פ' כללי הפוסקים אות ע"ה), ושו"ת ארץ צבי (סימן פ"ח דק"ו ע"א), ושו"ת שמחת כהן ח"ד (אה"ע סימן י"א דף קט"ו) ועוד הרבה ואכמ"ל.

ואף אם תמצי לומר שאכן יש סתירה בדברי הרשב"א ז"ל, שבחידושו נקט דקנין אגב מדרבנן, ובתשובותיו נקט דקנין זה מן התורה, וכפי שמצוי שהרשב"א ז"ל סותר דברי עצמו, ובספר קסת הסופר (סוף חקירה ו' ד"ה גם) כתב: "גם מה שהקשה שהרשב"א סותר עצמו מחידושו לתשובותיו - לא ידענא מה חידוש הוא זה, הרי הרבה פעמים מצאנו כזאת", ובספר מאמר מרדכי או"ח (סימן צ"ב אות א') כתב: "ויש לדקדק בדברי הרשב"א שבחידושו כתב וכו' ובתשובה אחרת כתב וכו', ונמצא דברי הרשב"א ז"ל סותרים זה את זה, וכבר מצאתי בדברי הרשב"א ז"ל כיוצא בזה במקומות אחרים" ע"ש. ועיין במחצית השקל (סימן תמ"ז אות מ"ה), ורבים מרבותינו כתבו

ושם ח"ו (יו"ד סימן מ"ז ד"ס ע"ב), ועוד שם אה"ע (סימן ט' דפ"ט ע"ב), ובהגהתו לשו"ת אהב משפט או"ח (סימן ט"ז דל"ד ע"ב) כתב: "הכנסת הגדולה סותר דברי עצמו למה שכתב בשיירי כנסת הגדולה, ומסתברא דהעיקר בדעתו כמו שכתב בשיירי כנסת הגדולה כדי להסכימו עם דעת האחרונים, וכהאי גוונא כתב הרב משכנות הרועים (מערכת מ' אות א') והכנסת הגדולה בכללי הפוסקים (אות נ"ה)" ע"ש, ועיין בזה בחיבורי שובי השולמית ח"ט (סימן ד' אות ז' והערה ג') וש"נ.

והשתא דאתינן להכי שהרשב"א ז"ל סובר דקנין אגב מן התורה [ועל כל פנים כולי עלמא מודו שיש מקום גדול לומר כך], יש להעיר על רבים מגדולי גאוני בתראי ז"ל שהיה פשוט אצלם שהרשב"א ז"ל סובר דקנין אגב מדרבנן, ועל פי יסוד זה כתבו דבריהם, ואכתוב לדוגמא בס"ד.

א. הגאון חקרי לב חו"מ (ח"ב סימן ד') האריך מאוד בירור דעות רבותינו הראשונים ז"ל אם קנין אגב מן התורה, ובדעת הרשב"א ז"ל נקט בפשיטות דהוי דרבנן על פי מה שכתב בחידושיו בבא קמא הנ"ל, ולהאמור ק"ק שלא הזכיר דבריו בתשובה הנ"ל ששם דעתו דקנין אגב מן התורה כנ"ל, וכך יש לומר ולנקוט בחידושיו בגיטין (ע"ז ב') הנ"ל.

והערה זו יפה גם לאותם רבים ושלמים מגאוני בתראי ז"ל שנקטו בדעת הרשב"א ז"ל בפשיטות שדעתו שקנין אגב דרבנן, כמו הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספר קהלת יעקב (חלק תוספת דרבנן אות ל"ב) ועוד רבים ודוק.

ב. הגאון אמרי בינה חו"מ (דיני קנינים סימן ט"ז ד"ה אמנם דרכיז ע"ב) כתב: "מדברי רבינו ירוחם המובא בקצות החשן (ס"ס קכ"ג) מבואר

הרשב"א [תלמידו] סבר הכי", ועיין באריכות בחיבורי ברית יעקב (דף רנ"ג), ובחיבורי ברכת יעקב (דף ק"ח) ודוק.

ועוד אחר שרוב רבותינו הראשונים ע"ה סוברים שקנין אגב מן התורה, וכמבואר במקומו בס"ד, וכן נקט בקצות החשן סימן ק"ז דלעיל שכך דעת הפוסקים, עדיף לן לומר שכך גם הרשב"א ז"ל סובר ולייחס לו שכך דעתו, וכזאת יש לנו לנקוט לעיקר, וזו לשון הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בתשובתו במהדורה תנינא הנ"ל: "אלא ודאי ברור שהרשב"א בתשובותיו חזר בו ממה שכתב בחידושיו, וכו', וביותר יש לומר בנדון דידן דרוב הפוסקים הם חולקים על הרשב"א, בודאי ניחא לן לומר דחזר הרשב"א והודה לדבריהם, וכיוצא בזה כתבו התוספות בחולין (ע"ט א' ד"ה בלשון) עיין שם.

והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו שו"ת חיים ביד (סימן קכ"ה אות ע"ג דקכ"ז סע"ד) כתב: "וקיימא לן פוסק שסותר דבריו אהדדי - סמכינן אדעתיה שהיא כסברת רוב הפוסקים", וכן הוא בספרו שו"ת חקקי לב חו"מ (סימן נ"ב ד"ה ועוד דקסט סע"א), ובספרו שו"ת חיים ושלום ח"א (סימן כ"ב דמ"ה ע"א, וסימן ל' דס"א ע"א) ע"ש.

וכזאת כתבו בשדי חמד חלק אסיפת דינים מערכת גירושין (סימן א' אות י"ד סד"ה איש), ושם מערכת חמץ ומצה (סימן ח' אות ט"ו דקמ"ט רע"ג), והגאון המפ"ה ז"ל בספרו צדק ומשפט חו"מ (סימן רנ"ו ס"ה דקנ"ב סע"ב), והגאון מהרש"ם ז"ל בספר תשובותיו ח"ג (במפתחות לסימן נ' די"ג ע"ד), ועוד לו שם ח"ד (סוף סימן ד'), והגאון מהרמ"ך ז"ל בשו"ת שואל ונשאל ח"ב (יו"ד סימן קס"ב), והגאון מהר"ח ז"ל בשו"ת שמחת כהן ח"ה (יו"ד סימן ל"א דף קע"ג),

ונודמן לידי ספר חתן סופר, לנכד הגאון חתם סופר, וראיתי שם (דע"ז ע"א) שכתב שראה כתוב בשם מר זקנו דהוכיח מדברי רש"י דגיטין הנ"ל דהוי דאורייתא, וכן ממה שלא הקשה עליו הר"ן מזה, וזה כדברי הרב דרך המלך, וגם מעיניהם נעלמו דברי הרשב"א הנ"ל דאף דסובר דהוא מדרבנן לא הקשה עליו מזה, משום דיש לדחות דמהני מצד אפקיענהו כמו שכתב שם או מטעם אחר, ואם כן גם מהר"ן אין הוכחה דסובר דהוא דאורייתא, כמובן", עד כאן מספר שדי חמד.

הרי שהביא לנו שגם רבינו הגדול בעל חתם סופר ז"ל הבין שדעת רש"י דקנין אגב מן התורה, וגם הוא דקדק מדברי הראשונים ז"ל שמזה שלא הקשו על רש"י דקנין אגב מדרבנן שמע מינה שגם הם סוברים דקנין אגב מן התורה ודבריו כדברי בנו בעל כתב סופר ודעימיה כנ"ל.

ומה שטען רבינו השדי חמד ז"ל מדברי הרשב"א ז"ל בחידושו לבבא קמא, אחר בקשת המחילה, להאמור דברי רבותינו האחרונים ז"ל נכונים, כיון שדעת הרשב"א ז"ל דקנין אגב מן התורה, כמפורש בתשובתו, וכל האמור נעלם מרבינו השדי חמד ז"ל ואקצר. [ומה שכתב שהרשב"א כתב "להדיא" דקנין אגב מדרבנן, אינו אלא מדיוקא ודוקיא שכתב דקנין אגב "אסמכוהו" אקרא דויתן להם, ודוק].

דמהני להקנות לגוי בקנין אגב, ומבואר דקנין דרבנן מהני אף לגוי, וכן מבואר בדברי הרשב"א בתורת הבית (בית ה' שער שני) דקנין אגב מהני לגוי לקנות מישראל ע"ש, אף דהרשב"א סובר בחידושו לבבא קמא דקנין אגב הוי רק קנין דרבנן".

ול**האמור** יש לעיין בדברי קדשו, דיותר נראה דהרשב"א ז"ל סובר דקנין אגב מן התורה, ולפי זה נדחתה הראיה דקנין דרבנן מהני בגוי ודוק. [גם מה שכתב דרבינו ירוחם מדין אגב כתב דבריו הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל פירש דבריו דמדין חצר קאמר, והארכתי במקומו להראות שכן עיקר, עיין בחיבורי הנכחי #].

וראיתי עכשיו בספר שדי חמד (מערכת א' פאת השדי כלל קי"א) שכתב: "ראיתי לרב דרך המלך (ד"ק ע"ג) שכתב דרש"י גיטין (ע"ז ב') בההיא דתיחוד ותפתח, סובר דאגב הוי דאורייתא, ושם (דק"א ע"ב) כתב דכן מוכח מהרמב"ן והרשב"א והר"ן, מדלא הקשו על רש"י דאגב דרבנן, ע"ש. ונעלם מהרב דהרשב"א בחידושו לבבא קמא (י"ב א') כתב להדיא דהוי מדרבנן וקרא אסמכתא הוא, עיין בספר קהלת יעקב (אות ל"ב). וגם בעיקר הוכחתו מדברי רש"י הנ"ל, עיין בקהלת יעקב שם (ד"ה אמנם), וק"ל.

חידושי סוגיות

(מגילה כ"ח ב', ל"ב א')

א. בענין כל המברך מתברך

[מנוחת שלום הי"א ס' מו]

ח"י אדר ב' תשנ"ב.

כתב: "וכן למר, אף אתה תהא מבורך לכך, שמא היה עת רצון, ותתקיים אף בי", הרי שרש"י ז"ל שהוסיף תיבת **לכך** ובזה תירץ שאלה זו, וביאור הדברים דהן זה אמת דהמברך מתברך, אבל לא אמרו באיזה **סוג** ברכה יתברך, כי אפשר שיברכנו לאריכות ימים, והוא המברך יתברך בעשירות או בנים וכיוצא בזה, אבל כשחזור המתברך ואומר לו למברך "וכן למר" אזי אותה **ברכה עצמה** שבירכו תחול על ראש המברך, וזה שכתב רש"י ז"ל: "וכן למר, אף אתה תהא מבורך **לכך**, שמא היה עת רצון, ותתקיים אף בי", דהיינו ממש אותה ברכה עצמה שברכו, והיינו דקפיד רב ודוק היטב.

ובמקומו הוספנו בס"ד דטעמו של רב שהקפיד על תלמידו רב הונא, כי הוא ברך אותו בעשירות מופלגת עד שיזכה שיכסוהו בשיראין, והרי האמורא רב עצמו עני מרוד היה, כאומרם בברכות (נ"ז א'), ובמועד קטן (י"ב ב') מבואר שהיה זמן שרב היה בגדר עני שאין לו מה לאכול שהתירו לו לעבוד בחול המועד ע"ש, ועיין חולין (פ"ד א') עש"ה, ולכן הקפיד רב על תלמידו שלא אמר לו "וכן למר", שהרי יסורי העניות אין כדוגמתם לרוע ולסבל, וכמאמרם ז"ל במדרש שמות רבה (פלא"א ס"ב): "אין בעולם קשה מן העניות, שהיא קשה מכל יסורין שבעולם, אמרו רבותינו כל היסורין לצד אחד והעניות לצד

מגילה (כ"ח ס"ב): "רב הונא אסר ריתא וקאי קמיה דרב, אמר ליה מאי האי, אמר ליה לא הוי לי לקידושא ומשכנתיה להמיינאי ואתא ביה קידושא, אמר ליה יהא רעוא דתיטום בשיראי. כי איכלל רבה בריה רב הונא אינש גוצא הוה הוי גנא אפוריה אתין בנתיה וכלתיה שלחן מנייהו עליה עד דאיטום בשיראי, שמע רב איקפד אמר ליה מאי טעמא לא אמרת לי כי ברכתיך וכן למר". [ומצינו עוד שרב הקפיד בעירובין (צ"ד א') וסנהדרין (ז' א') לגירסת רבותינו הראשונים ז"ל, שם ועיין שם בספר דקדוקי סופרים].

ופירש רש"י ז"ל: "אסר ריתא, מין גמיי: דתיטום בשיראי, סתום ומכוסה במעילין: איכלל, כשננס לחופה: שלחן, היו פושטות בגדיהן: וכן למר, אף אתה תהא מבורך לכך, שמא היה עת רצון, ותתקיים אף בי".

ונשאלתי כמה פעמים מאי כולי האי דקפיד רב על שתלמידו רב הונא לא אמר לו "וכן למר", והרי קיימא לן כל המברך מתברך, ולפיכך אף אם רב הונא לא השיבו ואמר לו "וכן למר", מכל מקום רב יתברך מן השמים, דהמברך יתברך, ומה מצאה כאן הקפידא מקום לחול.

והשבתי שכבר רש"י ז"ל במתק לשון הזהב דיליה תירץ לתמיה זו, שהרי כה

ודע כי לאפיסות ידיעתי נעלם ממני מקור הדברים ולא ידעתי כעת היכן אמרו ז"ל בתלמודים שמי שמברך מתברך, וכדנקט לה הגאון חיד"א ז"ל כדבר פשוט, וכדאמרי נמי אינשי, ומה שאדע כעת הוא רק זה דאמרו בסוטה (ל"ח ב') **כל כהן שמברך מתברך**, וכן הוא בספר זהר הקדוש ח"א (קצ"ט ב') וברעיא מהימנא (פרשת עקב), ועיין גם חולין (מ"ט א'), אבל זו לא שמענו שם שאדם המברך את חבירו מתברך גם הוא, ולפי זה פשוט מדוע אמר לו רב לתלמידו רב הונא שהיה לו לומר "וכן למר", ועיין בזה בספר עלי תמר לירושלמי ברכות (פ"ח ה"ח דרע"ג ע"א) עיין שם.

עוד מצאתי בביאור רבינו בחיי ז"ל על התורה דברים (פתיחה לפרשת וזאת הברכה דף תע"ה) שכתב: "ותתעורר במה שדרשו חז"ל כל המברך מתברך, שהוא כלל הכולל את הכל, וידוע בברכה שהיא קיום העולם" וכו', והמהדיר ציין לההיא דסוטה גבי כהן, וכמנהגו לא דק כלל ולא שמא מתיא כלל וברור שלא לשם כיון רבינו בחיי ז"ל.

גם ראיתי בראש ספר היקר כרם שלמה לגאון המובהק רבי שלמה מאזוז ז"ל (בהקדמה דט"ו ע"א אות ז') שכה כתוב שם: "למרות שהיה [הגאון המחבר רבי שלמה מאזוז ז"ל] נחבא אל הכלים ומתרחק מן הפרסומת, בכל זאת כשהיה מי שהוא מרכיץ ראשו לפניו לברכו, לא היה מסרב כלל, ובשבתות וימים טובים ובפרט בימים נוראים היו כל הציבור עוברים לפניו בבית הכנסת (אפילו אותם שהיו בחוץ ואינם מקשיבים לתפילה) לנשק ידיו ולקבל ברכתו, והיה שם ידיו על כולם גדולים וקטנים [ומברכם], ועל שאלתי אליו איך אינו מסרב בזה לפי אופיו, ענה לי: לפי ההלכה מי שמבקש מחבירו לברכו מחוייב לברך אותו".

אחד, בוא וראה כשהיה השטן מקטרג איוב להקב"ה ואומר לו נתת לו ממון ובנים ואתה חס עליהם ואולם שלח נא ידך וגו'. אמר לו הקב"ה לאיוב מה אתה רוצה עניות או יסורין. אמר לו איוב רבון העולם מקבל אני עלי כל יסורין שבעולם ולא עניות וכו', קשה עניות מכל היסורין, וכן הוא במדרש תנחומא (פרשת משפטים ס"א). ועוד במדרש רבה (שם ס"ד): "אין לך מדה קשה מן העניות, שכל מי שהוא מדוקדק בעניות כאלו דבוקין בו כל יסורים שבעולם, וכאלו באו עליו כל הקללות שבמשנה תורה, ואמרו רבותינו אלו נתקבצו כל יסורין לצד אחד והעניות לצד אחד, העניות מכרעת לכולן" רח"ל ורח"ל.

ובזה מבאר אני בס"ד גם את פשר תפילת האמורא רב עצמו בברכות (ט"ז ב') שביקש והתפלל שיזכה לחיים של פרנסה ולחיים של **עושר**, ולהאמור יובן אחר שהיה רב עני גדול וכנ"ל, ועיין בחיבורי ברית יעקב (דף ע"ט ודף קע"ג) ובחיבורי ויחי יעקב (סימן ב'), ובשאר חיבוריי, ונתבאר במקומו בס"ד.

ועכשיו ראיתי לגאון עוזינו החיד"א ז"ל בספר פתח עינים מגילה שם שכתב: "מאי טעמא לא אמרת לי כי ברכתך וכן למר, יש להעיר דהא אמרו רז"ל כל המברך מתברך, ואמאי היה צריך [רב הונא לומר לרב] וכן למר. ואפשר דהגם דהמברך מתברך תהיה הברכה אחרת, אבל אינו מוכרח שתהיה מעין ברכתיו, אבל אי הוה אמר "וכן למר" היה מתברך בברכה זו עצמה שברכו, יהיה רעוא דתיטום בשיראי".

והן הם דברי רש"י ז"ל וכדכתיבנא בס"ד, אלא שנעלם ממני מדוע הגאון חיד"א ז"ל לא כתב שכן יוצא מפירוש רש"י ז"ל וכאשר דקדקנו בס"ד וכנ"ל וצ"ב.

ודע דנראה לי דרבי יצחק בספר הזהר שם דרש "זכרנו" מלשון "זכרים", ולכן אמר אלו "הגברים", ואכן לא נמנעו רבנן מלדרוש כן, ועיין דוגמא לדבר במדרש שמואל (פ"ב ס"ז): "וזכרתני בזכרים, ולא תשכח את אמתך, בנקבות" וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ו אות א') עיין שם וצרף לכאן.

עוד מצאתי במדרש בראשית רבה (פס"ו ס"ו): "גוי אחד פגע ברבי ישמעאל ברכו אמר לו כבר מלתך אמורה פגע בו. אחר וקללו אמר לו כבר מלתך אמורה. אמרו לו [תלמידין] כמו דאמרת לדין אמרת לדין. אמר להם כן כתיב מברכיך ברוך, אורריך ארור", וכן הוא בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ח דס"ב ע"א) ועיין מסורת הש"ס לירושלמי שם.

ויש מקום לומר שגם מכאן אנחנו שומעים כנ"ל שהמברך מתברך ודוק. [ועיין בזה בספר עלי תמר לירושלמי ברכות שם (ד"ע"ג ע"א) מה שכתב והביא בזה ע"ש, אבל לא ראה כל שכתבנו בס"ד].

* * *

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: ראייתי לנכון להעתיק ולקבוע כאן עוד כמה לשונות וידיעות בענין כל המברך מתברך.

א. אמרו רז"ל במדרש תנחומא (פרשת ויחי ס"ה): "כי מבורכיו ירשו ארץ ומקולליו יכרתו, אמר רבי מאיר כל המברך את ישראל כאלו מברך את השכינה, שנאמר כי מבורכיו כי מברכהיהן לא נאמר אלא כי מבורכיו" עכ"ל, ודוק היטב היטב. [ועיין מדרש תנחומא (פרשת שלח סט"ז)].

ב. בספר פלא יועץ (ערך ברכות די"ד ע"ב) כה כתב: "טוב עין הוא יבורך, ואמרו רז"ל אל תקרי יבורך אלא יברך, כי מי שהוא טוב

ולפי שעה גם מקור דברים אלו נעלם ממני, דהיכן היא הלכה זו ש"מי שמבקש מחבירו לברכו מחוייב לברך אותו", וחשבתי בדרך אפשר שיוצא כן מההיא דברכות (ו' א') דאמר לו לרבי ישמעאל ברכני וברכו, ושמע מינה דכל מי שמבקש שיברכו אותו חייבים לברכו, ועיין.

ועוד דע כי זכורני שראיתי כתוב שהגאון אור ישראל וקדשו מסלנט זצ"ל נמנע כל ימיו מלברך את המבקשים ברכתו. והיודע מקור דברי רבותינו אלו יאלפני דעת וישא ברכה מאת ה'.

ובס"ד עכשיו דרך לימודי בספר זהר הקדוש ח"ג (דק"י ע"ב) מצאתי: "רבי יצחק פתח ה' זכרנו יברך, אלין גוברין דהו עאלין בחושבנא דמדברא וקב"ה מברך לון ואוסיף עלייהו בכל זמנא, תא חזי האי מאן דאמר שבחא דחבריה דבגוי או דממוניה בעי לברכא ליה ולאודאה עליה ברכאן, מנא לן ממשה דכתיב והנכם היום כוכבי השמים לרוב, לבתר מאי כתיב ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וגו', תרי ברכאן הוו, חד ה' אלהי אבותיכם וגו' הא חד, ולבתר ויברך אתכם כאשר דבר לכם, לאודאה עלייהו ברכן על גבי ברכן, ואי איהו מני שבחא דחבריה ולא אודיה עליה ברכאן הא נתפס בקדמיתא לעילא, ואי איהו מברך ליה - הוא מתברך מלעילא" וכו' ע"ש.

הרי לנו מפורש בספר זהר הקדוש שהמברך מתברך, ובודאי מכאן מקור דברי רבינו בחיי ז"ל, ומקור דברי הגאון חיד"א ז"ל, אבל על כל פנים בתלמוד הבבלי חושבני שלא מצאנו זאת, ולכן עדיין יש לומר דלכן הקפיד רב על רב הונא שלא אמר לו לו "וכן למר" ודוק היטב.

חכמים, או מעניים ואביונים שנשיכתן נשיכת שועל, וה' יריב ריבם וכו'.

ז. ועל אחת כמה וכמה יש לאדם להתאמץ ולהשתדל מאוד לקבל ברכת אביו ואמו ואפילו אם אינו סמוך על שלחנם ורחוקה ישיבתו מהם, לא יתשלל מללכת בכל ליל שבת ויומו ובחגים לנשק ידיהם ולקבל ברכתם, שברכתן קרובה להתקיים על שהם מברכים אותו מלב ומנפש בלב שלם כרחם אב על בנים והמברך ישא ברכה מאת ה'". עד כאן ליקוטם מדברי הרב פלא יועץ זיע"א.

ומה שכתב הרב פלא יועץ ז"ל שברכת אביו ואמו קרובה להתקיים, כבר ידועים דברי הרב ספורנו ז"ל בראשית (ל"א נ"ה): "ויברך אתה, כבר אמרו אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, אמנם סיפר ברכת לכן לבנותיו ההורות שברכת האב אשר היא על בניו בכל נפשו בלי ספק ראוי שתחול יותר, בסגולת צלם אלהים המברך כאמרו בעבור תברך נפשי" ודוק.

ובן מה שכתב הרב פלא יועץ ז"ל: "והשמר לך ושמור נפשך מאד שלא לגרום קללה לעצמך מתלמידי חכמים" וכו' - הנה זו לשון רבינו המאירי ז"ל שבת (י"א א'): "לעולם יהא אדם נזהר שלא להקניט או להחליש דעתן של תלמידי חכמים, מפני שגחלתן לוחשת ביותר, אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", ועיין בדבריו הנוראים של הרמב"ם ז"ל בפירושו למסכת אבות (פ"ב מ"י) על המשנה הוי מתחמם לאורן של תלמידי חכמים וכו' ע"ש, ועוד עיין בזה לגאון מהרצ"א דינוב ז"ל בספרו אגרא דפרקא (סימן שט"ז), ומה שכתבתי בס"ד בחיבורי וחי יעקב (סימן ל"ד), ובחיבורי יחי יוסף סימן (י"ד אות ט"ז) ודוק.

לעולם יברך, והמברך את ישראל גם הוא מתברך ככתוב ואברכה מברכך.

ג. אחר שכתוב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות, ראוי להשתדל לעולם לברך את ישראל, אולי יהיה עת רצון ויעשו דבריו פירות, ונמצא שאם ברכתו עשתה פירות הרי הוא גומל חסד עם חבירו, ועל כל פנים עושה נחת רוח ליוצרו כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל ולמצוה תחשב לו.

ד. ראוי לאדם להשתדל תמיד שיברכוהו ויברח מאוד מלהתקוטט עם שום אדם ולהיות גורם קללה לעצמו, לפי שהכל הולך אחר העת והרגע יש שעת רצון ויש רגע באפו, לכן יהיה כל אדם חפץ בברכה, ובפרט ברכת תלמידי חכמים וצדיקים יתאוה לה והיא מחזור אחריה שברכתן קרובה להתקיים, ועל כל פנים ישא ברכה מאת ה' על היותו מחשיב התורה וצדקת ה', והרי זה בכלל מכבד התורה ולומדיה.

גם התלמיד חכם יהיה טוב עין הוא יבורך, וכל החפץ בברכתו הוא יברכנוהו ברכות רבות, כי מה איכפת ליה לגרום טובה ושיהא חבירו נהנה והוא אינו חסר, ולמצוה תחשב לו.

ה. ובשעה שמברך לבו יחיל בקרבו על שאין בני אדם מכירים מומיו ומחשיבים אותו ואת ברכתו, ויאמר בלבו יודע אני בעצמי שאיני כדאי ואיני ראוי שברכתי תעשה פירות, רק אני מברך אולי אמצא עת רצון ותקובל ברכתי מאת ה' השומע תפילת כל פה.

ו. צריך להשתדל לקבל ברכת עניים ואביונים כי שומע אל אביונים ה', והשמר לך ושמור נפשך מאד שלא לגרום קללה לעצמך מתלמידי

ב. בענין שואלין ודורשין בענינו של יום

[מנוחת שלום חי"א סי' מז]

ושלישית אפילו טפח, ולולבים ואתרוגים רובם כשרים, ועוד שאין טרחת סוכה ולולב מרובה ודיין להתעסק בהם בערב החג, ומשום הכי לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיו כל כך זמן קודם, והא דתניא שואלין בהלכות הפסח בפסח והלכות חג בחג היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוינו במועד ההוא, וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביום טוב, ותדע דדומיא דעצרת קתני שאין בו הלכות אחרות אלא אלו, וכן שואלין בפסח ובחג לא קאמר אלא על הלכות אלו, אבל שאר הלכות קודם לכן שואלין ודורשין שהם קודם לפסח שלושים יום קודם, ובסוכות יום או יומיים, עד כאן לשון מרן הבית יוסף ז"ל.

ותמצית תירוצו ז"ל דהמימרות הנ"ל אינם סותרות זה לזה, דמה שאמרו שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום, הוא דין מיוחד ומסוים בחג הפסח דוקא, שלפי ריבוי הלכותיו ושאיין תקנה אם לא ידרוש מקודם, לכן דורשין קודם לפסח שלושים יום, אבל בשאר מועדים סוכות ושבעות אין ריבוי הלכות ואין טרחת סוכה ולולב מרובה, לכן אין צריך לדרוש קודם להן שלושים יום, והא דאמרו ששואלים בהלכות חג בחג והלכות פסח בפסח, אין הכוונה לדרוש בהלכות הפרטיות המיוחדות לכל מועד ומועד, אלא הכוונה לדרוש **בטעמים** שנצטונו בעבורם במועד ההוא, וכן לדרוש בהלכות יום טוב הרגילות (דמסכת ביצה), אבל בהלכות המועד המיוחדים למועד, אזי בפסח דוקא דורשין קודם לחג שלושים יום אבל קודם סוכות יום או יומיים.

מגילה (ל"ב סע"א): "תנו רבנן משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג."

ופירש רש"י ז"ל: "שהיה משה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמן ה'הודיע חוקי האלקים ותורתיו, וקבלו וקיימו שכן המצות עליהם ועל בניהם בזה ובכא."

ורבותינו ראשונים כמלאכים נ"ע הקשו שכאן מבואר שמשה רבינו ע"ה תיקן לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום **בכל מועד ומועד**, ואילו בפסחים (ו' א') אמר שואלין ודורשין בהלכות חג הפסח **קודם** לפסח שלושים יום, הרי שכבר שואלים בהלכות החג שלושים יום קודם לחג, ולא רק הלכות חג בחג, ותירצו, עיין בחידושי הרשב"א ז"ל מגילה (ד' א'), ובביאור הר"ן ז"ל להלכות הרי"ף מגילה שם (ד"ב סע"ב), ועיין תוספות מגילה שם, ועוד.

ומרן ז"ל בבית יוסף או"ח (ר"ס תכ"ט) אחר שהביא קושיית רבותינו ז"ל ותירוצם, הוסיף וכתב לתרץ תירוץ נוסף: "ועוד יש לומר דדיני פסח על כל פנים צריך להודיע לעם קודם לפסח שלושים יום, כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת חטים, ואפיית מצה, והגעלת כלים, וביעור חמץ, דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי, מה שאין כן בשאר המועדים, דבעצרת ליכא דינים יותר מבשאר ימים טובים, ובסוכות אף על גב דאיכא מצות סוכה ולולב, אין צריך ללמוד בהם כל כך דינים דאפילו סוכת גנב"ך ורקב"ש כשרה, ובדפנות סגי בשתים כהלכתן

”אמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל בשבת שואלין ודורשין מענינו של יום”, ופריך תלמודא: ”מאי איריא פורים, אפילו ימים טובים נמי, דתניא משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג” ומשני תלמודא: ”פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום רבה, קא משמע לן”.

ולפי ביאור מרן ז”ל דהא דאמרו ששואלין ודורשין הלכות פסח בפסח וכו’, אין הכוונה להלכות המועדים המיוחדים לחג, אלא הכוונה להלכות יום טוב הרגילות הנוהגות בכל מועד, אם כן לכאורה קושיא מעיקרא ליתא על רבי יהושע בן לוי, דהוא אמר ששואלין ודורשין בענינו של יום פורים דוקא דהיינו **בהלכות ועניני פורים** והא אתא לאשמעינן, ומה מקשו עליה מאי איריא פורים ואפילו שאר ימים טובים דהא קתני ברייתא דמשה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח וכו’, והרי שם מדובר בהלכות יום טוב הנוהגות בכל יום טוב (לפי ביאור מרן ז”ל), ואילו רבי יהושע בן לוי מדבר בהלכות המיוחדות לפורים עצמן.

ואף שיש לומר דמרן ז”ל יסביר שקושיית התלמוד היתה שרבי יהושע בן לוי דיבר שדורשים **בטעם** מצוות פורים, ועלה פריך דהא בכל יום טוב עבדינן, הוא דוחק רב שהרי מרן ז”ל עצמו פירש דהא דאמרו שואלין בהלכות חג בחג תרתי אית ביה, חדא טעמי המצוה ותו הלכות יום טוב וכנ”ל, ומנא לן דוקא לאוקמי דקא קשיא ליה מחלק הטעמים שבעבורם נצטוונו בחג. וכל זה צל”ע.

ועם שאיני כדאי כלל, בעניותי לא זכיתי להבין דברות קדשו דמרן ז”ל מכמה טעמים, והנני לכתוב מה שנתעוררתי לדקדק בנועם אמריו ז”ל.

חדא פשט הלשון משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח הלכות חג בחג, חושבני שלשון זה מורה בעליל דמדובר בהלכות הפרטיות של כל מועד ומועד, דהיינו הלכות פסח שבפסח, והלכות סוכה בסוכות, ולא מיירי בהלכות יום טוב הרגילות הנוהגות בכל המועדים בשוה, כמו שרצה מרן ז”ל להסביר.

ומענין שמרן ז”ל כשהעתיק בבית יוסף שם לשון התלמוד הנ”ל, השמיט ולא העתיק תיבות ”בענינו של יום”, ונראה שנמשך אחר גירסת הרי”ף דמגילה (ב’ ב’) עיין שם. [ויש לעיין בספר דקדוקי סופרים].

ותו לא ידעתי מדוע מרן ז”ל נטה מפירוש רש”י ז”ל שפירש ”הלכות כל מועד ומועד בזמנן”, שלשון זה מורה במפורש שמדובר **בהלכות המועדים הפרטיים**, ולא בהלכות יום טוב הכלליות הנוהגות בכל המועדים.

ועוד דלפי פירוש מרן ז”ל היה לו לתלמוד לנקוט בקצרה משה תיקן לישראל שיהיו דורשין בהלכות יום טוב במועדים, שהרי לפירוש מרן ז”ל לא מיירי בהלכות המיוחדות לחג אלא בהלכות יום טוב הנוהגות בכל המועדים, וכל זה צ”ב.

והיותר קשה לי מהכל הוא מתלמוד ערוך במסכת מגילה (ד’ א’) דאיתמר התם: